

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11

A Study of the Atmosphere and Contents of Learning and Teaching of
Phrapariyattidhamma School of Dhamma Curriculum
in the Eleventh Regional Sangha's Administration

โดย

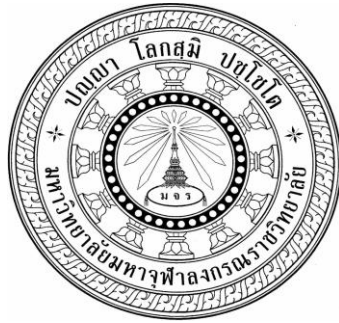
นายธนู ศรีทอง
ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
ผศ. บรรจง โสดาดี
นายพลนภัส แสงศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๕๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610651018

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11

A Study of the Atmosphere and Contents of Learning and Teaching of
Phrapariyattidhamma School of Dhamma Curriculum
in the Eleventh Regional Sangha's Administration

โดย

นายธนู ศรีทอง
ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
ผศ. บรรจง โสดาดี
นายพลนภัส แสงศรี

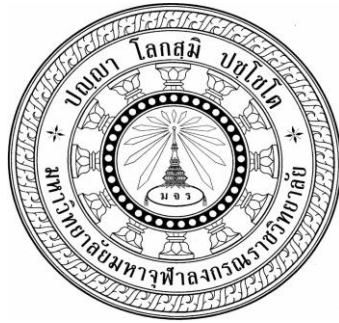
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๕๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610651018

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of the Atmosphere and Contents of Learning and Teaching of
Phrapariyattidhamma School of Dhamma Curriculum
in the Eleventh Regional Sangha's Administration

By

Mr. Thanoo Srithong

Asst. Prof. Thaweesak Thongthipya

Asst. Prof. Banchong Sodadee

Mr. Pholnapas Sangsri

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

B.E. 2551

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610651018

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11
ผู้วิจัย:	นายธนู ศรีทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บรรจง โสดาดี และ นายพลนภัส แสงศรี
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ปีงบประมาณ:	2551
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้อง สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มี 4 แบบ ได้แก่ 1) แบบบันทึกการค้นคว้า 2) แบบสัมภาษณ์ 3) แบบสังเกต 4) แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์แบบบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีข้อค้นพบดังนี้ 1) ด้านอาคารสถานที่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีอาคารเรียนเพียงพอ มีความเหมาะสมและมีความสะอาด 2) ด้านสภาพแวดล้อม มีบรรยากาศทางธรรมชาติที่ร่มรื่นและเอื้อต่อการเรียนการสอน 3) ด้านบุคลากรที่เป็นครู มีความรู้เหมาะสมกับวิชาที่สอน มีความสามารถในการสอน มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน ประพฤติตนเป็นที่เคารพทั้งในเวลาและนอกเวลาสอน ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน อดทนต่อพฤติกรรมของผู้เรียน อุทิศตนในการสอนอย่างสม่ำเสมอ 4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเข้าพรรษา ให้ทำแบบฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ เน้นการท่องจำ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีการทวนเข้มก่อนสอบ 5) ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียน และ มีการใช้เทปบันทึกเสียง ส่วนสื่อประเภทอื่นๆ มีการใช้น้อยมาก

2. เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีข้อค้นพบดังนี้ 1) ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยทั้งในด้านเนื้อหาและด้านโครงสร้าง 2) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) กล่าวคือ การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างศาสนทายาท กล่าวคือ มีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมวินัยและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ 4) ด้าน

ความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น มีความทับซ้อนในการใช้หนังสือประกอบหลักสูตรบางเล่มในระดับ
มัธยมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก 5) ด้านการพัฒนาเนื้อหา มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรตามโอกาสอัน
สมควรทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้ในการเรียนการสอน

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการ
ปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ย
เลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่
ใช้ในการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ ($\bar{x}$ = 4.19,
4.11, 4.02, 3.99, 3.91, 3.72 และ S.D. = 0.80, 0.86, 0.87, 0.93, 0.90, 0.83) ตามลำดับ เมื่อพิจารณา
โดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x}$ = 3.99 S.D. = 0.16 สรุปได้ว่า นักเรียนมี
ความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ใน
ระดับพึงพอใจมาก

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติควรกำหนดนโยบายและแผนเพื่อส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรม คณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในกำหนดนโยบายและแผนเพื่อ
อำนวยการ กำกับดูแลและพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรมและการศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอข้อมูลให้แก่รัฐและ
คณะสงฆ์ สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกธรรมในทุกๆ ด้าน

Research Title: A Study of the Atmosphere and Contents of Learning and Teaching of Phrapariyattidhamma School of Dhamma Curriculum in the Eleventh Regional Sangha's Administration

Researchers: Mr.Thanoo Srithong, Asst. Prof. Thaveesak Thongthipya, Asst. Prof. Banchong Sodadee and Mr. Pholnapas Sangsri

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

Fiscal Year: 2551 / 2008

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are to study the atmospheres of learning and teaching, to study the contents of learning and teaching, the satisfaction of the students in learning and teaching of Phrapariyattidhamma School of Dhamma Curriculum. The populations used are the concerned documents, the Phrapariyattidhamma Schools of Dhamma Curriculum in the Eleventh Regional Sangha's Administration, the Sangha administrators in the Eleventh Regional Sangha's Administration, and the teachers of Phrapariyattidhamma Schools of Dhamma in the Eleventh Regional Sangha's Administration, The instruments used in data collecting are 1) notation card for 2) interviewing form 3) observing form and 4) questionnaires. Descriptive analysis is used for data analysis. The results of studies are as follows:

1. The atmospheres of learning and teaching are of five aspects as follows; 1) The schools have enough buildings and places for running the Dhamma curriculum. 2) The schools have got good natural and social atmospheres for education. 3) The teachers are qualified, knowledgeable in the subject and teaching, very kind to students, always respectable, ready to help students, patient listener, and devoted for teaching. 4) Activities of learning and teaching are accordance with the objectives of studies. The teaching activity is provided continuously through out the rains retreat. The teachers emphasize on memorizing and exercising the lessons. The students are always participant in learning activities. There is an intense training before examination. 5) There are black and white board in the classroom. Tape recorder is used more than the other audio and visual teaching aids.

2. The contents of learning and teaching are of five aspects as follows; 1) be in accordance with the Buddhist teachings 2) be in accordance with the objectives of the national education 3) be in accordance with the objectives of producing the Sangha

personnel 4) the overlap of the text books in each level of studies 5) the occasionally curriculum development

3. The whole range of satisfaction of the students to learning and teaching is higher level according to the numeral statistics reckoning from most to the less numbers respectively as follows; 1) the activities of learning and teaching 2) the atmosphere and surrounding 3) the contents used in learning and teaching 4) teaching aids and technology 5) teachers and 6) building and place.

The suggestions to those concerned are as follows; the government should make a policy and a plan to promote Phrapariyattidhamma Schools of Dhamma Curriculum through the National Buddhist Offices; the Sangha Order should also make a policy and a plan to direct, control, inspect, and develop Phrapariyattidhamma Schools of Dhamma Curriculum; Mahachulalongkornrajavidyalaya University should play an important role in providing the reliable data about Phrapariyattidhamma Schools of Dhamma Curriculum to the government and to the Sangha Order; the Phrapariyattidhamma Schools should make an action plan to develop the educational management in every aspect.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11 นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอเอ่ยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวัสดิ์ โพธิ์วัฒน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรเชต วรรคามวิชัย ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ ได้รับเป็นผู้ให้คำปรึกษาในงานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงลงอย่างสมบูรณ์
2. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยพระธรรมโมลี รองอธิการบดี ได้อำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร พร้อมกับสถานที่เพื่อให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นสถานที่ทำวิจัยในหน่วยงานด้วย
3. กลุ่มพระสงฆ์ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และนักเรียนหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทุกระดับชั้น ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
4. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไขปรับปรุง งานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นายธนู ศรีทอง และคณะ

18 พฤษภาคม 2553

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ
อักษรย่อชื่อคัมภีร์.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.4 ข้อจำกัดในการวิจัย.....	3
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย.....	3
1.6 ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย.....	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธ.....	5
2.1.1 แนวคิดการศึกษาแนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก.....	5
2.1.2 แนวคิดการศึกษาแนวพุทธที่ปรากฏในอรรถกถา.....	6
2.1.3 แนวคิดการศึกษาแนวพุทธตามที่ศนะของนักวิชาการ.....	7
2.2 นโยบายและกฎหมายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม.....	9
2.3 แนวคิดทฤษฎีการบริหารการศึกษา.....	14
2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้.....	16
2.5 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์.....	20
2.5.1 ประวัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมโดยสังเขป	20
2.5.2 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบัน.....	22
2.5.3 ข้อมูลด้านจำนวนสำนักเรียน/สำนักศาสนศึกษา จำนวนครูและจำนวน นักเรียนของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบัน.....	26
2.6 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง.....	27
2.7 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	27
2.8 กรอบแนวคิดและทฤษฎีของโครงการวิจัย.....	30
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	31
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	31
3.2 ชั้นศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น.....	31

3.3	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	31
3.4	ขั้นจัดทำเครื่องที่ใช้ในการวิจัย.....	32
3.5	ขั้นตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	32
3.6	การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย.....	32
3.7	ขั้นสำรวจความถูกต้องของข้อมูล.....	33
3.8	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	34
3.9	ขั้นนำเสนอผลการวิจัย.....	34
บทที่ 4	ผลการวิจัย.....	35
4.1	ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	35
4.1.1	ตำแหน่งของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเก็บข้อมูล.....	35
4.2	วิเคราะห์ข้อมูลสภาพการเรียนรู้การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11.....	36
4.2.1	ด้านอาคารสถานที่.....	36
4.2.2	ด้านสภาพแวดล้อม.....	36
4.2.3	ด้านบุคลากรที่เป็นครู.....	37
4.2.4	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน.....	38
4.2.5	ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน.....	39
4.3	วิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11.....	39
4.3.1	ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย.....	39
4.3.2	ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ.....	40
4.3.3	ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท.....	40
4.3.4	ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น.....	40
4.3.5	ด้านการพัฒนาเนื้อหา.....	41
4.4	วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	41
4.4.1	ข้อมูลทั่วไปของนักเรียนที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม แสดงตาราง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ.....	41
4.4.2	ความพึงพอใจด้านสภาพการเรียนรู้การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	43
4.4.3	ความพึงพอใจด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	48
4.4.4	สรุปความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้านสภาพการเรียนรู้ การสอนสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์	

ภาค 11 และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม	
แผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	49
4.4.5 ความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่มีต่อสภาพและการเรียนการสอน	
พระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	50
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	51
5.1 สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้.....	51
5.2 สรุปผลการวิจัย.....	52
5.2.1 สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขต	
การปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	52
5.2.2	
เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม	
ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	55
5.2.3 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติ	
ธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	57
5.3 อภิปรายผล.....	58
5.3.1 อภิปรายผลสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม	
ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	58
5.3.2 อภิปรายผลเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม	
ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	59
5.3.3 อภิปรายความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน	
พระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	60
5.4 ข้อเสนอแนะ.....	60
5.4.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	60
5.4.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	61
บรรณานุกรม.....	62
ภาคผนวก.....	68
ผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	69
ผนวก ข รายชื่อสำนักเรียนที่ทำการวิจัย.....	81
ประวัติผู้วิจัย.....	82

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงโครงสร้างหลักสูตรและเนื้อหาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม.....	24
2.2 แสดงสถิติจำนวนสำนักเรียน จำนวนครู และจำนวนนักเรียน.....	26
4.1 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับสถานภาพ.....	42
4.2 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับอายุ.....	42
4.3 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับระดับชั้นที่ศึกษา.....	43
4.4 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับคุณวุฒิการศึกษา.....	43
4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านอาคารสถานที่.....	43
4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านสภาพแวดล้อม.....	44
4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านบุคลากรที่เป็นครู.....	44
4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านกิจกรรมการเรียนการสอน.....	45
4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน.....	46
4.10 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน.....	47
4.11 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหาที่ใช้ในการเรียน การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม.....	48
4.12 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผลภาพรวม ความพึงพอใจ ด้านสภาพการเรียนการสอนสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และด้านเนื้อหา ที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการ ปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	49
4.13 แสดงการแจกแจงความถี่ ด้านความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ ของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	50
5.1 แสดงความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11.....	57

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
2.1 แสดงกระบวนการบริหารแบบ “POSDCoRB”.....	15
2.2 แสดงบริบทการสอนตามโมเดลของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner).....	19

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวภังคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

สํ.ส. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สภาถวคคปาติ (ภาษาบาลี)
สํ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สภาถวรรค (ภาษาไทย)
สํ.น. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวคคปาติ (ภาษาบาลี)
สํ.น. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย เอกกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ติกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (บาลี)	=	อภิธรรมปิฎก	ธมมสังคณีปาติ (ภาษาบาลี)
อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (บาลี)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาลผู้ที่เข้ามาบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน การฝึกฝนอบรมหรือที่เรียกว่าการศึกษาถือว่าเป็นการรักษาหลักพุทธธรรมและสืบต่ออายุพุทธศาสนา สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้แก่สาวกของพระองค์คือ “ธรรมวินัย” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักความจริงเพื่อควบคุมใจและบัพัญญุตีกำหนดระเบียบความ เป็นอยู่และกำกับความประพฤติทางกายและวาจา การศึกษาในสมัยนั้นเป็นการศึกษาจากพระพุทธเจ้า โดยตรงบ้างจากพระอรหันต์ที่เป็นสาวกของพระองค์บ้างโดยวิธีมุขปาฐะ

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในประเทศไทยเท่าที่ปรากฏตามเอกสารหลักฐานพบว่ามี การตั้งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมชัดเจนเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2455 และมีการ ปรับปรุง พัฒนามาโดยลำดับ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 ตรี (3) ได้ กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ในด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม นับตั้งแต่ได้เริ่มจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ คณะสงฆ์ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมาโดยลำดับแล้วก็ตาม การ จัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนับว่า ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น เห็นได้จากการที่พระภิกษุสามเณรไม่ใส่ใจหรืออาจรู้สึกเบื่อหน่ายต่อ กิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เมื่อเทียบกับการพัฒนาการจัดการศึกษาของรัฐใน ปัจจุบันอันเป็นผลเนื่องมาจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทำให้เกิดการ ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานใหม่ แม้รัฐบาลก็มีความพยายามที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนส่งเสริม ให้มีการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยจะเห็นได้จากข้อ 3 (2) แห่งกฎกระทรวงว่าด้วย สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 ความว่า การศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุสามเณรซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่าและได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้ (ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น...ข้อ 6 ให้มีคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนัก เรียน แล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐานและมหาเถรสมาคม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนระบบการประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนา คุณภาพและมาตรฐานการศึกษา...¹

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548, (มปท, 2548), หน้า 1-2.

จากข้อมูลเบื้องต้นที่ยกมาผู้วิจัยเห็นว่า การปล่อยให้สภาพการณ์ของการศึกษาคณะสงฆ์ในด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมอยู่ในภาวะเช่นนี้ จะทำให้คำสอนพุทธศาสนาไม่แพร่หลาย ทำให้ผลผลิตทางการศึกษาที่เป็นพระภิกษุสามเณรขาดคุณภาพที่ดีพอ ตลอดกระทั่งทำให้พุทธศาสนาเสื่อมสลายไปจากประเทศไทย จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ในการพัฒนารูปแบบและวิธีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้ดีขึ้นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.2.2 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.2.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.3 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้มีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูสอนนักเรียน นักเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้วยเหตุผลที่กลุ่มบุคคลและสถานที่เหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.3.3 ขอบเขตด้านตัวแปร ตัวแปรต้น ได้แก่ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูสอนนักเรียน นักเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ได้แก่ สภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ในปีการศึกษา 2552

1.4 ข้อยกจำกัดในการวิจัย

ในการวิจัยนี้ มีข้อยกจำกัดดังนี้

1.4.1 ด้านช่วงระยะเวลาของการเก็บข้อมูลเนื่องจากผู้วิจัยนอกจากการทำหน้าที่ตามภาระงานในฐานะอาจารย์ในมหาวิทยาลัยแล้วยังทำหน้าที่ในฐานะผู้บริหารอีกด้วย จึงทำให้ต้องเก็บข้อมูลภาคสนามในปีการศึกษา 2552 แทนปีการศึกษา 2551

1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย

สภาพการเรียนรู้การสอน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การศึกษาเพื่อแสดงบริบทด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนรู้การสอน และด้านความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ในระดับมัธยมศึกษาชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษาชั้นโท และระดับมัธยมศึกษาชั้นเอก

พระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนคณะจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

สำนักศาสนศึกษา ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

นักเรียน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งเป็นนักเรียนคณะจังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

เนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในงานวิจัยนี้ หมายถึง เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

เนื้อหาการเรียนการสอนในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ในงานวิจัยนี้ หมายถึง เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในวิชากระตู่ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธ และวิชาวินัย

1.6 ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย

1.6.1 ได้ทราบสภาพการเรียนรู้การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.6.2 ได้ทราบเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.6.3 ได้ทราบความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

1.6.4 รัฐได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอน เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อกำหนดนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

1.6.5 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอน เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อกำหนดนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

1.6.6 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอน เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนการสอนและเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อกำหนดนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

1.6.7 คณะสงฆ์ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอน เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อกำหนดนโยบายในการจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

บทที่ 2

เอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ผู้วิจัยมีกรอบในการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้คือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธ 2) นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม 3) แนวคิดทฤษฎีการบริหารการศึกษา 4) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้ 5) สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย 6) ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง และ 7) รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเนื้อหาในแต่ละเรื่องผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาตามลำดับหัวข้อดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธ

2.1.1 แนวคิดการศึกษาแนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2.1.1.1 วัชชีบุตรสูตร สาระของวัชชีบุตรสูตร มีใจความสรุปได้ว่า ภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท 150 สิกขาบท ที่ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่าเธอจักสามารถศึกษาในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา 3 แล้วก็สามารถละราคะ โทสะ และโมหะได้อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตีสั่งเลวทรามอีก²

2.1.1.2 ตติยสิกขาสูตร สาระของตติยสิกขาสูตร มีใจความสรุปได้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมตสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้งสิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบันหรือเมื่อละสังโยชน์เบื้องต้น 5 ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอันตราปรินิพพานบ้าง อุปหัจจปรินิพพานบ้าง อสังขารปรินิพพานบ้าง สสังขารปรินิพพานบ้าง อุทังโสโต ออกนิฏฐคามิบ้าง เมื่อละ

² อัง.ติก. (ไทย) 20/85/310-311.

สังโยชน์ 3 ประการได้และทำให้ราคะ โทสะ โมหะเบาบางจึงเป็นสกทาคามี เมื่อละสังโยชน์ 3 ประการได้ จึงเป็นเอกพีชโสดาบันบ้าง เป็นโกลังโกลโสดาบันบ้าง เป็นสตัดักขัตตปุรมโสดาบันบ้าง³

2.1.1.3 ทุตยสิกขัตตยสูตร สารของทุตยสิกขัตตยสูตร มีใจความสรุปได้ว่าพระพุทธเจ้าตรัส เกี่ยวกับสิกขา 3 ประการในลักษณะปุจฉาและวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า สิกขาบท 3 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล...สมาทานศึกษาอยู่ใน สิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามทั้งหลาย...บรรลุลุคตถมณที่ ไม่มี ทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งเจโต วิมุตติ ปัญญาวิมุตติขึ้น ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา⁴

จากแนวความคิดการศึกษาแนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ยกมากล่าวอ้างทั้ง 3 สูตร สรุปได้ว่าภิกษุ ในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ในการศึกษา 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา รวม เรียกว่า ไตรสิกขา

2.1.2 แนวความคิดการศึกษาแนวพุทธที่ปรากฏในอรรถกถา

ในอรรถกถาธรรมบท ภาค 1 แสดงนัยถึงฐานะหรือหน้าที่ของผู้ที่บวชเป็นภิกษุใน พระพุทธศาสนาไว้ว่า “คนถุรุ วิปัสสนาธรรณดี เทเวเยว ธุรานี ภิกขุติ ฯเปฯ อตตโน ปญญาอนุรูปเน เอกัง วา เทเว วา นิกายเย สกัลลํ วา ปน เตปิฎกํ พุทธวจนํ อุกคณฺหิตฺวา ตสฺส ธารณํ กถณํ วาจนนฺติ อิํ ํ คนถุรุ นาม ฯ สลลทฺถกฺขตฺติโน ปน ปนตเสนาสนาภิรตสฺส อตตภาเว ขยวํ ปญฺฐเปตฺวา สาดจกิริยาเวเสน วิปัสสนํ วฑฺฒตฺวา อรหตฺตคฺคณฺนตฺติ อิํ ํ วิปัสสนาธุรุ นาม ฯ” มีใจความแปลเป็น ไทยได้ว่า “พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุ ฐานะมี 2 อย่าง คือ คันถุระ 1 วิปัสสนาธุระ 1 เท่านั้น ฯเปฯ ฐานะนี้ คือ การเรียนนิกายหนึ่งก็ดี สองนิกายก็ดี จบพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกก็ดี ตามสมควรแก่ปัญญาของตนแล้ว ทรงไว้ กล่าวบอกพุทธวจนะนั้น ชื่อว่าคันถุระ ฯ ส่วนการเริ่มตั้งความสิ้นและความเสื่อมไว้ในอรรถภาพ ยัง วิปัสสนาให้เจริญ ด้วยอำนาจแห่งการทำการติดต่อแล้ว ถือเอาพระอรรถของภิกษุผู้มีความประพฤติ แคล้วคล่องยินดียิ่งแล้วในเสนาสนะอันสังัด ชื่อว่า วิปัสสนาธุระ ฯ”⁵

2.1.3 แนวความคิดการศึกษาแนวพุทธตามทัศนะของนักวิชาการ

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การศึกษามี จุดมุ่งหมายเพื่อทำลายสัญญาตญาณอย่างสัตว์โดยอาศัยการฝึกซึ่งแยกได้เป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายที่จะต้องละ หมายถึงการข่มขี้กเลสหรือความรู้สึกของสัญญาตญาณอย่างสัตว์ และฝ่ายที่จะต้องพัฒนาด้านความดีตาม ความถูกต้องที่จะเป็นบรมธรรมต่อไปข้างหน้าพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกัน⁶

³ อ.จ.ติก. (ไทย) 20/91/319-320.

⁴ อ.จ.ติก. (ไทย) 20/91/319-320.

⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมปญฺฐกถา ปญฺโม ภาโค, สยามภฺรฺฐสฺส ราชธานี มหามกุฏราชวิทยาลัย ปกฺลิตา พุทธปรินิพพานา 2445, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 32/2545), หน้า 7.

⁶ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2527), หน้า 40-42.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาไว้ว่าการศึกษาเป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีก็คือ สิกขา เรียกได้ว่าเป็นคำเดียวกัน สิกขา คือการศึกษาในหลักพระพุทธศาสนา และสิกขานั้นมี 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เมื่อหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดอยู่ในหลักสิกขา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นแหละเป็นเนื้อเป็นตัวเป็นความหมายที่แท้ของการศึกษา การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือการพัฒนา⁷ นอกจากนั้นท่านยังได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาแบบพุทธไว้ว่าการศึกษาที่รอบด้านครอบคลุมนั้นนักการศึกษาปัจจุบันว่ามี 4 อย่าง ซึ่งตรงพอดีกับในพระพุทธศาสนา เรียกว่า การพัฒนา 4 ด้าน คือ 1) พัฒนากายแยกได้เป็นหลายอย่าง ง่ายที่สุดคือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคหายภัย แต่พุทธศาสนายังพูดถึงไปถึงการพัฒนากายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ตัวการพัฒนากาย เรียกว่ากายภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่า ภาวนิตกาย แปลว่าคนที่พัฒนากายแล้ว 2) พัฒนาศีล คือการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาทางสังคม ทางพระเรียกเป็นทางศัพท์ว่า ศีลภาวนา ถ้าเป็นคนได้พัฒนาศีลแล้วก็เรียกว่า ภาวนิตศีล 3) พัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมพร้อม สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 คือ (1) คุณภาพจิต ได้แก่ พวกคุณธรรมต่างๆ คือ เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม (2) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต คือความมีสติดี มีวิริยะ ความเพียรพยายามสู้งาน มีขันติ ความอดทนและทนทาน (3) สภาพจิต คือมีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น เบิกบาน ร่าเริง ปลอดภัย สงบ ผ่องใส การพัฒนาจิตนี้ถ้าเรียกสั้นๆก็เรียกว่า จิตตภาวนา ถ้าเป็นคนที่ฝึกอบรมจิตแล้ว พัฒนาจิตแล้วก็เรียกว่าเป็น ภาวนิตจิต 4) พัฒนาปัญญาแบ่งได้ดังนี้ ปัญญาขั้นแรก คือปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ต่อจากนั้น ลึกซึ้งลงไปอีกคือการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ เหนือจากการรับรู้ นั้น ยังมีขั้นต่อไปอีกคือการคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ปัญญาอีกขั้นหนึ่ง คือ ปัญญาที่รู้เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อม ทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งๆ ขึ้นไป ขั้นสุดท้าย ได้แก่ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือโลกและชีวิต เข้าถึงความเจริญแท้ของการที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทำให้คลายความยึดติดถือมั่นโดยวางใจได้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย แยกจิตใจออกมาเป็นอิสระได้ เลิกเอาความอยากของตนเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนมาเป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาเป็นขั้นที่จิตใจเข้าถึงอิสระภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ การพัฒนาทางปัญญา เรียกว่า ปัญญา

⁷ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532), หน้า 70-71.

ภาวนา ถ้าเป็นคนก็เรียกว่าภาวิตปัญญา คือเป็นคนที่ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาแล้วก็จบการพัฒนา 4 ด้าน ซึ่งถือว่าครบถ้วนสำหรับชีวิต⁸

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเป้าหมายของการศึกษาไว้ว่า เราจะต้องเห็นตรงกันก่อนว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา นั่นคือ คนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะบรรลุถึงสภาวะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อคนชนิดนั้นไปอยู่จุดใดของสังคม เขาก็มีส่วนให้จุดนั้นพัฒนาไปด้วย กล่าวคือมนุษย์ที่สมบูรณ์จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป⁹

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาแนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในอรรถกถาและตามทัศนะของนักวิชาการ สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาคือกระบวนการฝึกด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและด้านปัญญา ซึ่งเรียกว่าไตรสิกขา ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนากาย สังคม จิตใจและปัญญา เพื่อให้เข้าถึงอิสรภาพคือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาในพระพุทธศาสนา

2.2 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

มาตรา 15 ตรี (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์”¹⁰

ข้อ 7 (2) แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี”¹¹

ข้อ 10 (2) แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาคที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี”¹²

ข้อ 14 (2) แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการ

⁸ พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2536), หน้า 95-105.

⁹ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 18.

¹⁰ สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535,” <http://www.songpak16.com/prb_2535.htm>, 2/14/2011, หน้า 2.

¹¹ สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์, <<http://www.songpak16.com/law23.htm>>, 2/14/2011, หน้า 2.

¹² “เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.”

รักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี”¹³

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ดังต่อไปนี้ มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติวัดให้เป็นไปด้วยดี 2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ 4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้ 1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด 2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด 3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อ บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม¹⁴

หมวดที่ 2 แห่งระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี พ.ศ. 2537 ได้กล่าวถึงการบริหารไว้ดังต่อไปนี้ ข้อ 13 ให้มีคณะกรรมการกลาง ประกอบด้วย ผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง ผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นที่ปรึกษา อธิการบดีกรมการศาสนาเป็นประธาน ผู้อำนวยการกองศาสนศึกษาเป็นรองประธาน ผู้อำนวยการสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถาน ผู้อำนวยการกองแผนงาน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ หัวหน้าฝ่ายนโยบายและแผน เป็นกรรมการ หัวหน้าฝ่ายบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นกรรมการและเลขานุการ ข้อ 14. ให้คณะกรรมการกลาง มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ 14.1 พิจารณากำหนดนโยบาย 14.2 พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินอุดหนุน 14.3 ดูแลตรวจสอบและให้คำแนะนำส่งเสริมการจัดการศึกษา 14.4 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการกลางมอบหมาย ข้อ 15. ให้มีคณะกรรมการจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด เป็นประธาน ศึกษาธิการจังหวัดเป็นรองประธาน เจ้าคณะอำเภอและศึกษาธิการอำเภอทุกอำเภอ หัวหน้าศูนย์ครูพระปริยัตินิตเทศก์เป็นกรรมการ เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ ข้อ 16. คณะกรรมการจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ 16.1 พิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุน 16.2 พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์ ปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบนี้ 16.3 ดูแลตรวจสอบและให้คำแนะนำส่งเสริมการศึกษา¹⁵

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528 มีข้อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการจัดการศึกษาดังต่อไปนี้ ข้อ 4 พระภิกษุมีพรรษายังไม่ถึง 5 และสามเณรรูปใดที่ยังไม่มีวิทยฐานะเป็นนักธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งให้เจ้าอาวาสกวัดชั้นให้เรียนพระธรรมวินัย หรือเข้ารับการอบรมพระธรรมวินัยทุกรูป ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ชื่อว่า ไม่ตั้งอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสหรือ

¹³ “อ้างแล้ว, สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์, หน้า 2.”

¹⁴ สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505,” <http://www.songpak16.com/prb_2505.htm>, 2/14/2011, หน้า 5.

¹⁵ ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี พ.ศ. 2537, ม.ป.ท., หน้า 5.

ประพัตติพิศาค้ำเจ้าอาวาส มีความผิดตามมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หนึ่ง ถ้าเจ้าอาวาสรูปใดไม่กวดขันภิกษุสามเณรในวัดของตน ย่อมมีความผิดฐานละเลยต่อหน้าที่ ข้อ 5 ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะสังฆัตถุระดับจนถึงระดับจังหวัดร่วมกันจัดการโดยความอำนวยการของเจ้าคณะภาคเจ้าสังฆัตถุ จัดให้มีการเล่าเรียนหรือการอบรมพระธรรมวินัย ในเขตตำบลทางปกครองคณะสงฆ์ นั้น ๆ ในรูปแบบ ดังนี้ ก. วัดใดในเขตตำบลนั้น พอจะจัดตั้งเป็นโรงเรียนนักรธรรมได้ก็ให้จัดขึ้นและให้ภิกษุสามเณรในวัดอื่นมาร่วมเรียนด้วย ข. ถ้าภิกษุสามเณรในเขตตำบลนั้นไม่สามารถจะร่วมเรียนได้ เพราะมีเหตุขัดข้องหลายประการก็ตี วัดแต่ละวัดในเขตตำบลนั้นไม่อาจตั้งโรงเรียนนักรธรรมได้ก็ตีต้องจัดให้มีการอบรมพระธรรมวินัยอนุโลมตามหลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี ข้อ 6 การอบรมพระธรรมวินัยตามที่กล่าวไว้ในข้อ 5 ข. ให้ดำเนินการดังนี้ ก. วัดใดอันท่านเจ้าอาวาสให้ความรับรองว่าจะให้มีการอบรมพระธรรมวินัยให้แก่พระภิกษุสามเณรในเขตเข้าพรรษา โดยเจ้าอาวาสจะเป็นผู้อบรมเอง หรือจะมอบหมายให้พระภิกษุอื่นอบรมแทน ให้ถือว่าวัดนั้นมีการอบรมพระธรรมวินัยแล้ว หากภิกษุสามเณรในวัดอื่นจะมาร่วมรับการอบรมด้วยก็ได้ โดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาสวัดนั้น ข. ในเขตตำบลทางปกครองคณะสงฆ์ใด ไม่อาจตั้งโรงเรียนนักรธรรม หรือจัดให้มีการอบรมเฉพาะวัดได้ ให้เจ้าอาวาสวัดในเขตตำบลนั้น พร้อมด้วยเจ้าคณะเจ้าสังฆัตถุถึงระดับจังหวัดจัดให้มีการอบรมพระธรรมวินัยเฉพาะกิจขึ้นในเขตเข้าพรรษา โดยจัดรวมภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ ให้เข้ารับการอบรมร่วมกัน ณ วัดใดวัดหนึ่งที่เห็นสมควร และต้องมีจำนวนรวมกันแล้วไม่ต่ำกว่า 15 รูป ในการอบรมนั้น ให้อบรมในวันโกน วันพระ หรือวันธรรมสวนะเว้นวันปาฏิโมกข์ วันละ 3 ชั่วโมง ให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอร่วมกันจัดให้มีผู้ให้การอบรมพระธรรมวินัยอนุโลมตามหลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี¹⁶

ประกาศกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 มีข้อความที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ ข้อ 3 (2) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้ (ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น...ข้อ 6 ให้มีคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการ

สำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน แล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาเถรสมาคม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนระบบประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา องค์กรประกอบ จำนวน คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการได้มา วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง ตลอดจนการประชุมและการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษาและคณะกรรมการสำนักเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบที่มหาเถรสมาคมกำหนด¹⁷

¹⁶ สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528.

<http://www.songpak16.com/ks_ms_htm>, 2/14/2011, หน้า 1-2.

¹⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548, ม.ป.ท., หน้า 1-2.

ข้อ 2 (7) แห่งกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาไว้ว่า “ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม”¹⁸

ข้อ 4 ก.(2) แห่งกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2549 กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของกองพุทธศาสนศึกษาไว้ดังนี้ (ก) ประสานและดำเนินการเกี่ยวกับการควบคุม ดูแลจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและรับผิดชอบงานการศึกษาของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์ และการศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา (ข) ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียน การสอน ด้านศาสนา วิเคราะห์ทางวิชาการต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งความรู้ที่เป็นระบบและอ้างอิงได้ (ค) สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาทุกระดับรวมทั้งการนิเทศติดตามและประเมินผลการศึกษาทุกประเภท (ง) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย¹⁹

ข้อ 4 ข. แห่งกฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2549 กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดไว้ดังนี้ ...(จ) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและด้านพุทธศาสนศึกษา รวมทั้งดูแลและควบคุมมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดภายในจังหวัดให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม และพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา...²⁰

มาตรา 42 แห่งพระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มีข้อความว่า ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้แก้ไขคำว่า “กระทรวงศึกษาธิการ” และ “กรมการศาสนา” เป็น “สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” คำว่า “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ” เป็น “นายกรัฐมนตรี” และคำว่า “อธิบดีกรมการศาสนา” เป็น “ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ”²¹

แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2549) : ฉบับสรุป ได้กล่าวเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และนโยบาย และเป้าหมายการพัฒนาดนไว้ว่า “...วัตถุประสงค์ที่ 1: พัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุล เพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา โดยกำหนดนโยบายให้พัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อผู้เรียน และปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์...”²²

มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง

¹⁸ สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2547.), หน้า 102-103.

¹⁹ สารสำนักพุทธ, กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2549. ม.ป.ท., หน้า 23.

²⁰ “เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.”

²¹ พระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545, ม.ป.ท., เล่ม ๑๑๙ ตอนที่ ๑๐๒ ราชกิจจานุเบกษา ๘ ตุลาคม 2545, หน้า 72.

²² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) ฉบับสรุป, ม.ป.ท., หน้า 11.

ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”²³

จากนโยบายและกฎหมายของคณะสงฆ์ที่ยกมากล่าวอ้าง สามารถสรุปได้ว่ารัฐและคณะสงฆ์มีนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

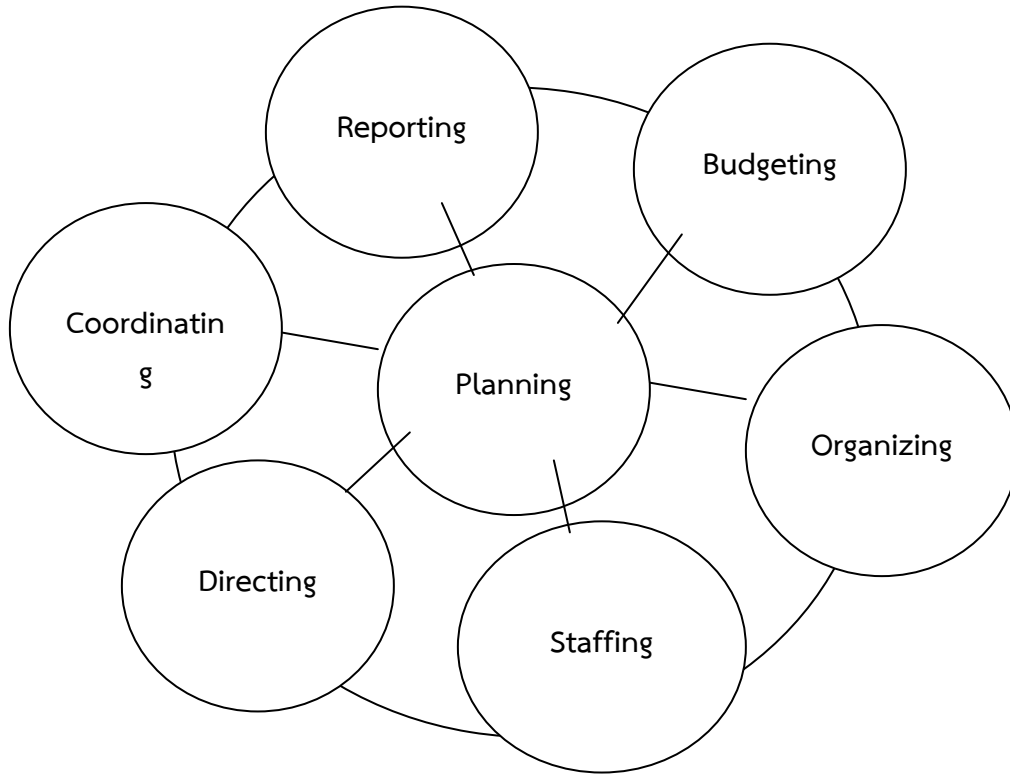
2.3 แนวคิดทฤษฎีการบริหารการศึกษา

ลูเธอร์ กุลิก และ ไลนอนล อูวิก (Luther Gulick and Lyannall Urwick) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการบริหาร โดยเสนอเป็นหลักการว่า กระบวนการบริหารย่อประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ โดยใช้ตัวอักษรต้นของแต่ละคำมาประกอบกันเรียกว่า “POSDCoRB” ซึ่งนิยมนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษาไว้ดังนี้ 1) Planning การวางแผนหรือกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่าจะทำอะไรโดยการวางแผนการบริหาร ซึ่งรูปแบบของแผนควรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติ และมาตรฐานของงาน 2) Organizing การจัดองค์การหรือจัดหน่วยงาน พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละส่วนงาน ตลอดจนกำหนดสายงานควบคุมและบังคับบัญชา การจัดองค์การอาจแสดงในรูปของแผนภูมิองค์การเพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชา และการติดต่อสื่อสาร 3) Staffing การดำเนินการบริหารงานบุคคลซึ่งเป็นกระบวนการของการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่หน่วยงาน มีการปฐมนิเทศและมอบหมายงานให้ทั้งบุคลากรใหม่และบุคลากรเก่าอย่างเหมาะสม มีการบำรุงรักษา สนับสนุนการเลื่อนระดับและการเลื่อนตำแหน่ง มีการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร มีการพิจารณาความดีความชอบ และดูแลเรื่องสวัสดิการ 4) Directing การสั่งการเป็นการตัดสินใจของผู้บริหารในการกำหนดให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติงานหรือดำเนินการในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในการเลือกทางเดินขององค์การก็ได้ 5) Coordinating การประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องรวมถึงการติดต่อสื่อสารภายในองค์การ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การหรือหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ 6) Reporting การรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ขององค์การในเรื่องการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการประเมินผลงานขององค์การและประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานและจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และ ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย 7) Budgeting การบริหารงบประมาณทั้งในการจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจ้างหรือใช้จ่าย และการดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น²⁴ อาจเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

²³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, ม.ป.ท., หน้า 3.

²⁴ ศิริอร ชันธหัตถ์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทยวิสุทธิ์, พ.ศ. 2541), หน้า 44-47.

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงกระบวนการบริหารแบบ “POSDCoRB”

นักชีววิทยาและนักฟิสิกส์ ได้พัฒนาระบบการบริหารร่วมสมัยขึ้นเรียกว่า การบริหารตามทฤษฎีเชิงระบบ (System theory) โดยกล่าวถึงชุดขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นเอกภาพเพื่อมุ่งสู่จุดหมายองค์การร่วมกัน ดังนี้ 1) ปัจจัยป้อนเข้า (inputs) คือทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน วัสดุอุปกรณ์ เงิน ข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นต่อการให้บริการ 2) กระบวนการเปลี่ยนแปลง (transformation processes) จากการใช้ศักยภาพทางการบริหารและเทคโนโลยีขององค์การ เพื่อเปลี่ยนปัจจัยป้อนเข้าให้เป็นปัจจัยป้อนออก 3) ปัจจัยป้อนออก (outputs) ประกอบด้วย ผลผลิต การให้บริการ หรือผลลัพธ์อื่น ๆ ที่องค์การผลิตขึ้น 4) ข้อมูลย้อนกลับ (feedback / impact) เกี่ยวกับผลลัพธ์และสถานะขององค์การที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม²⁵

2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้

นักจิตวิทยาได้แบ่งทฤษฎีการเรียนรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่มองเห็นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นเนื่องจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและปฏิกิริยาตอบสนอง (Stimulus Response Association) ซึ่งในกลุ่มนี้มีนักจิตวิทยาที่สำคัญ คือ พาฟลอฟ (Ivan Petrovich Pavlov) นักสรีรวิทยาชาวรัสเซีย ได้สร้างทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning

²⁵วิโรจน์ สารรัตน์, การบริหาร : หลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์องค์การทางการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทยวิสุทธ์, พ.ศ. 2545), หน้า 24.

Theories) โดย พาฟลอฟ เชื่อว่า การเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตเกิดจากการวางเงื่อนไข (Conditioning) กล่าวคือ การตอบสนองหรือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นต่อสิ่งเรานั้น ๆ ต้องมีเงื่อนไขหรือการสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้น ซึ่งในธรรมชาติหรือในชีวิตประจำวันจะไม่ตอบสนองเช่นนั้นเลย เช่น สุนัขได้ยินเสียงกระดิ่งน้ำลายจะไหล เสียงกระดิ่งเป็นสิ่งเร้าที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้จากการวางเงื่อนไข พาฟลอฟเรียกว่าสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข (Conditioned stimulus) และปฏิกิริยาน้ำลายไหลเป็นการตอบสนองที่เรียกว่าการตอบสนองที่ถูกวางเงื่อนไข (Conditioned response) ซึ่งเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้จากการวางเงื่อนไข โดยพาฟลอฟ ได้ทำการทดลองทฤษฎีดังกล่าวกับสุนัขและได้สรุปเป็นกฎการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ 4 กฎ กล่าวคือ (1) กฎการลดทอน (Law of extinction) หมายถึง ความเข้มของการตอบสนองจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ ถ้าให้อินทรีย์ได้รับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขอย่างเดียวหรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข กับสิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขห่างกันออกไปมากขึ้น ๆ เช่น การให้แต่เสียงกระดิ่งอย่างเดียวโดยไม่ให้ผงเนื้อมาตามมา จะทำให้ปฏิกิริยาน้ำลายไหลลดลงเรื่อย ๆ (2) กฎการฟื้นคืนสภาพเดิมตามธรรมชาติ (Law of Spontaneous recovery) หมายถึง การตอบสนองที่เกิดจากการวางเงื่อนไขที่ลดลงเพราะได้รับแต่สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเพียงอย่างเดียวจะกลับปรากฏขึ้นอีก และเพิ่มมากขึ้น ๆ ถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้อย่างแท้จริง เช่น การที่สุนัขน้ำลายไหลอีกได้เมื่อได้ยินเสียงกระดิ่งเพียงอย่างเดียวโดยไม่ต้องมีผงเนื้อมาเข้าคู่กับเสียงกระดิ่ง (3) กฎการแผ่ขยาย (Law of Generalization) หมายถึงถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้โดยแสดงอาการตอบสนองจากการวางเงื่อนไขต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขหนึ่งแล้ว ถ้ามีสิ่งเร้าอื่นที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเดิมอินทรีย์จะตอบสนองเหมือนกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขนั้น เช่น ถ้าสุนัขมีอาการน้ำลายไหลจากการสั่นกระดิ่งแล้วเมื่อสุนัขตัวนั้นได้ยินเสียงระฆังหรือเสียงฉาบจะมีอาการน้ำลายไหลทันที (4) กฎการจำแนกความแตกต่าง (Law of Discrimination) หมายถึงถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้โดยแสดงอาการตอบสนองจากการวางเงื่อนไขต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขแล้ว ถ้าสิ่งเร้าอื่นมีคุณสมบัติแตกต่างจากสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเดิม อินทรีย์จะตอบสนองแตกต่างไปจากสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขนั้น เช่น สุนัขมีอาการน้ำลายไหลจากการสั่นกระดิ่งแล้วเมื่อสุนัขตัวนั้นได้ยินเสียงประทัดหรือเสียงปืนจะไม่มีอาการน้ำลายไหลเลย²⁶

2) *กลุ่มที่เน้นความสำคัญของการคิด (Cognitive Field Theory) บางครั้งเรียกว่า กลุ่มจิตวิทยาเกสตัลต์ (Gestalt Psychology)* ซึ่งในกลุ่มนี้มีนักจิตวิทยาชาวเยอรมันที่สำคัญคือ เวย์ทเธอร์ (Max Wertheimer) พวกเขาให้ความสำคัญของการรับรู้เป็นส่วนรวม (wholeness) โดยถือว่า ประสบการณ์รวมหรือพฤติกรรมรวมของบุคคลจะมีค่ามากกว่าผลบวกของส่วนย่อยทั้งหมดรวมกัน ดังนั้น นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้จึงถือว่า การเรียนรู้มิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญแต่จะต้องประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจโดยที่อินทรีย์จะพยายามรวบรวมการรับรู้ (Perception) เข้าเป็นแบบแผนที่มีความหมายก่อนเพื่อจะให้เป็นการหยั่งเห็น (Insight) และการหยั่งเห็นที่เกิดขึ้นนี้จึงจะนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา (Problem Solving)²⁷

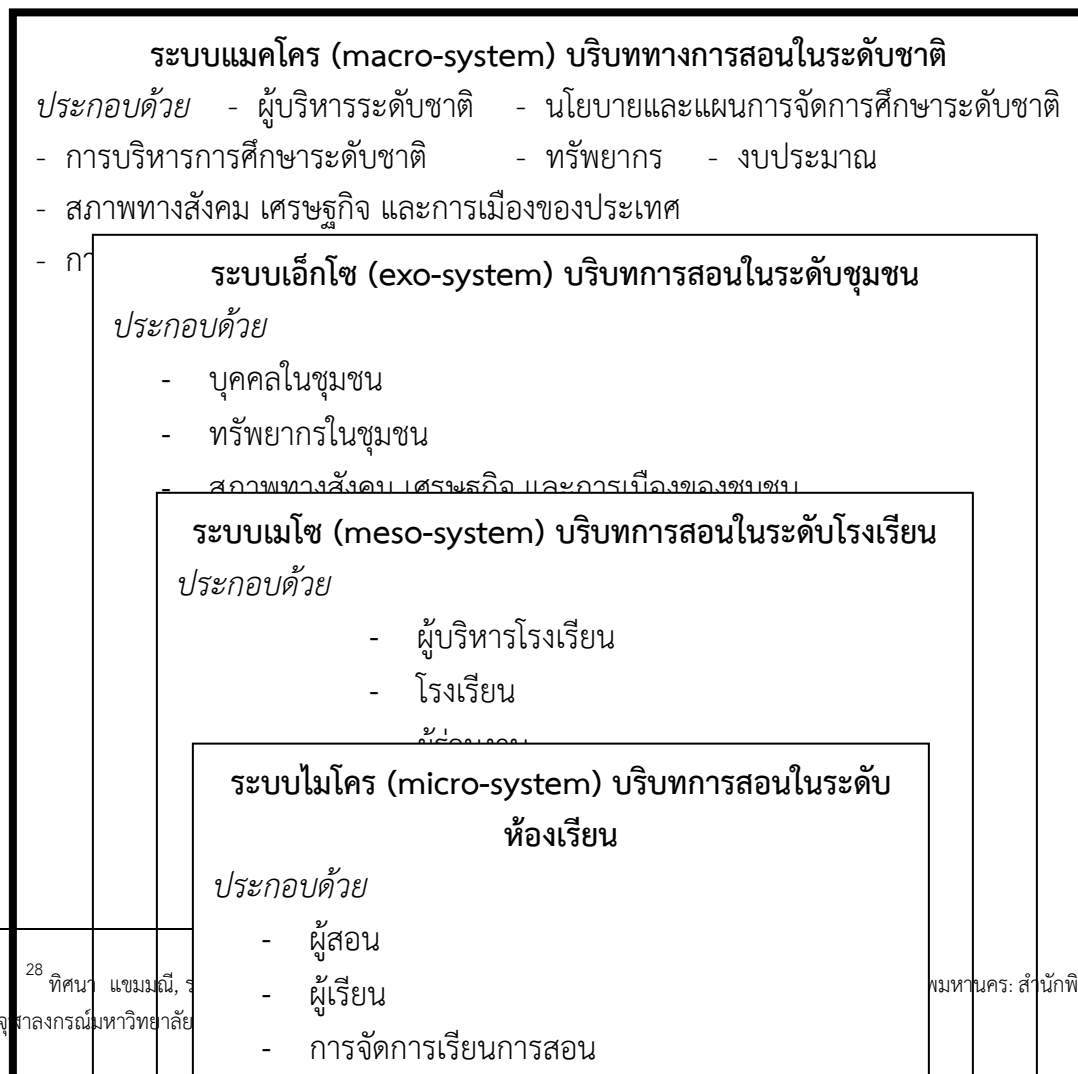
บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner) ได้สร้างโมเดลเกี่ยวกับบริบททางการศึกษาซึ่งเรียกว่า “บริบทการสอนในระดับต่าง ๆ ตามโมเดลของบรอนเฟนเบรนเนอร์” โดยได้กล่าวไว้ดังนี้ ในการศึกษาสิ่งใดก็ตามโดยเฉพาะเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตจำเป็นต้องศึกษาหรือมองถึงบริบทของสิ่งนั้นด้วยเนื่องจากสิ่งต่างๆ ไม่

²⁶ อารี พันธุ์มณี, รศ.ดร., *จิตวิทยาการเรียนการสอน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 102-109.

²⁷ พงษ์พันธ์ พงษ์โสภณ, ผศ., *จิตวิทยาการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 104-105.

อยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง แต่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อสิ่งนั้น ซึ่งเรียกว่า “สิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา” หรือ “ecological environment” ซึ่งจัดได้เป็น 4 ระบบ กล่าวคือ ระบบที่ 1 เรียกว่าระบบไมโคร (micro-system) เป็นระบบที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด กล่าวคือ เป็นบริบททางการสอนระดับห้องเรียน ได้แก่ (1) ผู้สอน มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนหลายประการ เช่น ความรู้ความเข้าใจในสาระที่สอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจในการสอน สุขภาพของผู้สอน ความพร้อมของผู้สอน บุคลิกลักษณะของผู้สอน ฯลฯ เป็นต้น (2) ผู้เรียน สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในของผู้เรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนมากเช่นเดียวกับผู้สอน เช่น ความสนใจ ความต้องการและความถนัดในการเรียน วิธีการเรียนรู้ แรงจูงใจในการเรียน ความพร้อมในการเรียน สุขภาพของผู้เรียน ลักษณะของผู้เรียน จำนวนผู้เรียน พฤติกรรมของผู้เรียน สภาพจิตใจของผู้เรียน เจตคติต่อการเรียนการสอน ความรู้สึกของผู้เรียนต่อผู้สอน ความสามารถของผู้เรียน ปัญหาของผู้เรียน ฯลฯ เป็นต้น (3) การจัดการเรียนการสอน หมายถึง วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน สาระเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน วิธีการกระบวนการที่ใช้ในการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน (4) สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่ใกล้ตัวผู้สอน-ผู้เรียนมากที่สุด ก็คือ สภาพแวดล้อมในห้องเรียน อันได้แก่ แสง เสียง สี อากาศ ขนาดห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดาน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนหรือสภาพแวดล้อมในโรงเรียนขณะที่มีการเรียนการสอนเกิดขึ้น เช่น เสียงรถตัดหญ้า เสียงรถวิ่งผ่าน หรือโรงเรียนทำกิจกรรมอื่นๆ ขณะที่กำลังสอน ระบบที่ 2 เรียกว่า ระบบเมโซ (meso-system) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ระบบไมโครอาศัยอยู่ กล่าวคือ เป็นบริบททางการสอนในระดับโรงเรียน ได้แก่ (1) ผู้บริหารโรงเรียน ข้อเท็จจริงและผลงานวิจัยจำนวนมากสามารถยืนยันได้ว่าผู้บริหารมีอิทธิพลต่อครูและการสอนของครูมาก ลักษณะของผู้บริหาร นโยบายและการบริหารงาน การปกครองดูแลเอาใจใส่ครู การให้การสนับสนุนครูของผู้บริหารล้วนมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของครูทั้งสิ้น (2) โรงเรียน ได้แก่ สภาพของโรงเรียน ขนาด สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและบริเวณรอบนอกโรงเรียน สื่อ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ครูในการสอน งบประมาณทรัพยากร รวมทั้งสวัสดิการของโรงเรียน เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนทั้งสิ้น (3) ผู้ร่วมงาน ได้แก่ เพื่อนครูในโรงเรียนและบุคลากรอื่นๆ เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ พนักงาน ภารโรง เป็นต้น บริบทแวดล้อมเหล่านี้ สามารถส่งผลต่อสิ่งที่อยู่ในระบบไมโครได้ ระบบที่ 3 เรียกว่า ระบบเอ็กโซ (exo-system) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ระบบเมโซอาศัยอยู่ กล่าวคือ เป็นบริบทการสอนระดับชุมชน ได้แก่ (1) บุคคลในชุมชน ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครองของผู้เรียน ตลอดจนบุคลากรอื่นๆ ในชุมชน อันได้แก่ ผู้บริหารระดับท้องถิ่น นโยบายและการบริหารการศึกษาในระดับท้องถิ่น (2) ทรัพยากรในชุมชน ได้แก่ งบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน (3) สภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของชุมชน ได้แก่ การเห็นความสำคัญของการศึกษาของนักการเมืองและคนในชุมชน การมีส่วนร่วมให้การสนับสนุนการศึกษาของชุมชน เศรษฐกิจในชุมชน รวมทั้งค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในชุมชน เป็นต้น ระบบที่ 4 เรียกว่า ระบบแมโคร (macro-system) เป็นระบบที่อยู่ไกลตัวมากที่สุด กล่าวคือ ผู้บริหารระดับชาติ นโยบายและแผนการจัดการศึกษาระดับชาติ การบริหารการศึกษาระดับชาติ ทรัพยากร งบประมาณ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และ

การเมืองของประเทศ การเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวทางด้านความรู้ วิทยาการ และเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้²⁸

²⁸ ทิศนา แขมมณี, ร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงบริบทการสอนตามโมเดลของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner)

2.5 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์

สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย มีประเด็นหลักที่ควรนำมา กล่าว 3 ประเด็น คือ ประวัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมโดยสังเขป สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบัน และข้อมูลด้านจำนวนสำนักเรียน จำนวนครู และจำนวนนักเรียนของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบัน ดังนี้

2.5.1 ประวัติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมโดยสังเขป

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักรธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า ภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจนหัตถ์แต่งกระฐีธรรม เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้นเพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณร จะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตรของสามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรของสามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักรธรรม”

สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณักรธรรมให้เหมาะสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธและวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณักรธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักสูตรหมวดคิปปิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วยเพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยความสะดวกประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้น ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้ ต่อมา พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่าการศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็น นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธานุศาสน์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้มี พระพรหมมุนี (พรหมคุณุตเถระ) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวงเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน²⁹

2.5.2 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบัน

แนวการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในประเทศไทยในปัจจุบันมีประเด็นหลักที่ควรนำมากล่าว 4 ประเด็น คือ ด้านการบริหารการศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาที่ใช้สอน และด้านการวัดผลประเมินผล ดังนี้

2.5.2.1 ด้านการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทย

²⁹ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, *ประวัตินักธรรมโดยสังเขป*, <http://www.gongtham.org/my_data/history_gongtham/index.php>, 5/20/2009, หน้า 1-2.

ในส่วนกลางและส่วนจังหวัดมีรูปแบบการบริหารดังปรากฏในหมวดที่ 2 แห่งระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี พ.ศ. 2537 ได้กล่าวถึงการบริหารไว้ดังต่อไปนี้ ข้อ 13 ให้มีคณะกรรมการกลาง ประกอบด้วย ผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง ผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นที่ปรึกษา อธิการบดีกรมการศาสนาเป็นประธาน ผู้อำนวยการกองศาสนศึกษาเป็นรองประธาน ผู้อำนวยการสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถาน ผู้อำนวยการกองแผนงาน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ หัวหน้าฝ่ายนโยบายและแผน เป็นกรรมการ หัวหน้าฝ่ายบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นกรรมการและเลขานุการ ข้อ 14. ให้มีคณะกรรมการกลาง มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ 14.1 พิจารณากำหนดนโยบาย 14.2 พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินอุดหนุน 14.3 ดูแลตรวจสอบและให้คำแนะนำส่งเสริมการจัดการศึกษา 14.4 แต่งตั้งคณะกรรมการปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการกลางมอบหมาย ข้อ 15. ให้มีคณะกรรมการจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังฆัด เป็นประธาน ศึกษาธิการจังหวัดเป็นรองประธาน เจ้าคณะอำเภอและศึกษาธิการอำเภอทุกอำเภอ หัวหน้าศูนย์ครูพระปริยัตินิเทศก์เป็นกรรมการ เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ ข้อ 16. คณะกรรมการจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ 16.1 พิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุน 16.2 พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์ ปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบนี้ 16.3 ดูแลตรวจสอบและให้คำแนะนำส่งเสริมการศึกษา³⁰ ส่วนการบริหารในระดับที่ต่ำกว่าระดับจังหวัดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่เป็นเจ้าสำนักเรียน (ปัจจุบันเรียกว่าสำนักศาสนศึกษา) ที่มีการขอจัดตั้งและดำเนินการตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี พ.ศ. 2537 ดังปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งกำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ดังต่อไปนี้ มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ (1) บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติวัดให้เป็นไปด้วยดี (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้ (1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด (2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด (3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม³¹

2.5.2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

คณะสงฆ์ได้กำหนดเวลาเรียน เปิด-ปิด ภาคเรียนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ออกเป็น ๓ กล่าวคือ ภาควิสาขะ เริ่มตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำเดือน 7 จนถึง ขึ้น 7 ค่ำเดือน 8 ภาคพรรษา เริ่มตั้งแต่แรม 9 ค่ำเดือน 8 จนถึง ขึ้น 13 ค่ำเดือน 11 และภาควารณา เริ่มตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำเดือน 12 จนถึง

³⁰ ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี พ.ศ. 2537, ม.ป.ท., หน้า 5.

³¹ สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505,” <http://www.songpak16.com/prb_2505.htm>, 2/14/2011, หน้า 5.

ชั้น 13 ค่าเดือนอายุ สำหรับการเปิดปิดทั่วไปจะปฏิบัติเหมือนสถานศึกษาบาลี แต่ทั้งนี้ในปีหนึ่งสถานศึกษาธรรมจะต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๑๕๐ ชั่วโมง³²

2.5.2.3 ด้านเนื้อหาที่ใช้สอน

เนื้อหาหรือหลักสูตรที่ใช้สอนในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ประกาศใช้ในปัจจุบันมีปรากฏดังแสดงในรูปตารางได้ดังนี้³³

ตารางที่ 2.1 แสดงโครงสร้างหลักสูตรและเนื้อหาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ชั้น	วิชา	หนังสือประกอบหลักสูตร
นักธรรมชั้นตรี	(1) เรียงความแก้กระทู้ธรรม	พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1
	(2) ธรรม	-นวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ -ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑
	(3) พุทธประวัติ	-พุทธประวัติ เล่ม 1 - 2 - 3 -ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) -ศาสนพิธีเล่ม ๑ ขององค์การศึกษา
	(4) วินัย	-นวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ -วินัยมุข เล่ม 1
นักธรรมชั้นโท	(1) เรียงความแก้กระทู้ธรรม	พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2
	(2) ธรรม	ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2
	(3) พุทธประวัติ	-อนุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตถา -ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) -ศาสนพิธี เล่ม 2 ขององค์การศึกษา
	(4) วินัย	วินัยมุข เล่ม 1 - 2
นักธรรมชั้นเอก	(1) เรียงความแก้กระทู้ธรรม	พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3
	(2) ธรรม	ธรรมวิจารณ์
	(3) พุทธประวัติ	-พุทธประวัติ เล่ม 1 - 2 - 3 -ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) -พุทธธานุพุทธประวัติ -อนุพุทธประวัติ -พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม

³² กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติการศึกษาของสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายปริยัติปกครองศาสนศึกษา, พ.ศ. 2527), หน้า 84.

³³ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **หนังสือหลักสูตร**, <http://www.gongtham.org/my_data/book/index_gtbook.php>, 5/20/2009, หน้า 1-2.

		พระปรมาภิไธย
(4) วินัย		-วินัยมุข เล่ม 3 -พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

2.5.2.3 ด้านการวัดผลและประเมินผล

ปัญหาที่ออกสอบสนามหลวงแผนกธรรมได้รวบรวมขึ้นจากข้อสอบของพระกรรมการหลายรูป มีกรรมการตรวจพิเศษคัดเลือกอีกชั้นหนึ่ง ถ้ามความจำบ้าง ความเข้าใจบ้าง ความคิดบ้าง การตรวจต้องถือแนวนี้เป็นเกณฑ์ตรวจ คำถามที่ถามความจำต้องตอบให้ตรงตามแบบ และอาจเหมือนกันได้หมดทุกคน ที่ถามความเข้าใจ ในทางที่ถูกก็ได้อย่างเดียว แต่โวหารอาจต่างกัน ที่ถามความคิดเหตุผลย่อมมีได้คนละอย่างตามความคิดของแต่ละคน นี่เป็นประมาณในการตอบ ค่าเฉลยนั้นเป็นเพียงแนวทางให้กรรมการได้ถือเป็นเกณฑ์ในการตรวจได้สะดวก เป็นเพียงมติหนึ่งที่อาศัยหลักเป็นสำคัญ จะเกณฑ์ให้นักเรียนตอบตรงกันทุกข้อคงเป็นไปได้ เว้นไว้แต่ใจความสำคัญเท่านั้น ส่วนข้อสอบของธรรมศึกษาทุกชั้น เว้นเรียงความแก้กระทู้ธรรม ปัญหาที่ออกสอบเป็นแบบปรนัย คือ เลือกคำตอบที่บอกมาแล้วในแต่ละข้อ แต่ต้องเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุดในแต่ละข้อ ซึ่งมีที่ถูกที่สุดเพียงข้อละคำตอบเดียว นักเรียนจะต้องเลือกตอบข้อที่ถูกเท่านั้น เลือกตอบผิดเป็นไม่ได้คะแนน เป็นการถามทั้งความรู้ ความเข้าใจ ความจำ และความคิดไปในตัว วิธีตรวจข้อสอบพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีดังนี้ 1) วิธีตรวจนี้ เป็นวิธีตรวจให้คะแนนคะแนนเต็มแต่ละข้อมี 10 คะแนน 2) การจะตรวจให้คะแนนเต็มหรือไม่ ให้กรรมการพิจารณาเห็นตามสมควร ถ้าไม่ถูกเลยให้ลงเลขศูนย์ 3) ข้อใหญ่ที่มีข้อย่อย ให้ลงคะแนนที่ข้อย่อยแต่ละข้อ แล้วรวมคะแนนไว้ที่เลขหัวข้อใหญ่นั้น ๆ 4) เมื่อตรวจครบทั้ง 10 ข้อแล้ว ให้รวมคะแนนทั้งหมด (10 ข้อ) แล้วเขียนไว้ที่มุมขวาด้านบนทุกฉบับ 5) ตรวจเสร็จแล้วให้ลงชื่อกำกับไว้ที่มุมด้านซ้ายมือด้านบนทุกฉบับ และฉบับแรกของแต่ละปีให้ลงชื่อโดยเขียนตัวบรรจงทุกปี 6) เฉพาะใบตอบของธรรมศึกษาทุกชั้น เว้นกระทู้ธรรมข้อสอบแต่ละวิชามี 50 ข้อ ข้อละ 2 คะแนน ให้ตรวจไปตามใบเฉลยที่ให้ไว้ ตรวจแต่ละฉบับแล้ว ให้นำข้อรวมคะแนนและปฏิบัติเช่นเดียวกับข้อ 5 7) ในกรณีที่นักเรียนธรรมศึกษาจากบาทหลวงในช่องคำตอบในข้อเดียวกันหลายคำตอบ ถือว่าข้อนั้น ๆ เป็นผิด ไม่ได้คะแนน หากมีรอยชูด ลบ ชีต ข้ำ ไว้แต่พอเป็นหลักฐานให้ทราบถ้านักเรียนตกลงใจตอบคำตอบในข้อไหนได้ ก็ให้ตรวจไปตามนั้น 8) การตรวจให้ใช้กรรมการ 2 รูป เมื่อกรรมการรูปที่ 1 ตรวจเสร็จแล้วให้กรรมการรูปที่ 2 ตรวจซ้ำ ถ้าเห็นไม่ร่วมกันให้ตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเห็นร่วมกันก็ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไข แล้วให้ลงนามกำกับไว้ทุกฉบับโดยปฏิบัติเช่นเดียวกับกรรมการรูปที่ 1 ส่วนเรื่องการให้คะแนนมีดังนี้ 1.การให้คะแนนนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้ 1.1 สำหรับนักธรรมชั้นตรี-โท-เอก ให้ถือ 400 คะแนนเป็นเกณฑ์ วิชาทุกวิชาให้คะแนนเต็ม 100 คะแนน เมื่อรวมคะแนนของทั้ง 4 วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 280 คะแนน ถือว่าสอบได้ ต่ำกว่า 280 คะแนน ถือว่าสอบตก 1.2 สำหรับธรรมศึกษานั้น ธรรมศึกษาตรี ให้ถือ 400 คะแนนเป็นเกณฑ์ วิชาทุกวิชาคะแนนเต็ม 100 คะแนน เมื่อรวมคะแนนของทั้ง 4 วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 200 คะแนน ถือว่าสอบได้ ต่ำกว่า 200 คะแนน ถือว่าสอบตก เฉพาะธรรมศึกษาชั้นโท-เอก มี 3 วิชา

ต้องได้คะแนนรวมอย่างต่ำ 150 คะแนน จึงเป็นคะแนนสอบได้ ต่ำกว่านั้นถือว่าสอบตก 1.3 นักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น เมื่อตรวจดูคะแนนของแต่ละวิชาที่ได้แล้วหากมีวิชาใดวิชาหนึ่ง ได้คะแนนต่ำกว่า 25 คะแนน แม้จะรวมครบทุกวิชาแล้ว ได้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดแล้วก็ตาม ให้ถือว่า การสอบครั้งนี้เป็นการสอบตกด้วย 2. ผู้สอบนักธรรมชั้นตรี-โท-เอก และธรรมศึกษาชั้นตรี ต้องสอบทั้ง 4 วิชา หากเป็นนักธรรมชั้นโท-เอก ก็ต้องสอบทั้ง 3 วิชา ถ้าขาดสอบวิชาใดวิชาหนึ่งสนามหลวงแผนกธรรมไม่รับพิจารณา ให้อยู่ในเกณฑ์สอบตก 3. การตอบสับข้อให้หักคะแนนเสีย 2 เช่นเดิม คือ แทนที่จะได้ 10 คะแนนเต็มก็ให้เพียง 8 คะแนนเท่านั้น หากตอบไม่หมดข้อ คงให้คะแนนไม่เต็มข้อเท่ากับการตอบ ถ้าผู้ตรวจเห็นว่าลบบัณฑิตผิดมากไม่ได้แม้แต่คะแนนเดียว ก็ให้ลง 0 ไว้ด้วย 4. วิชาที่จะตอบต้องได้คะแนนทุกวิชา จึงจะยอมรับรวมคะแนนให้ หากเกิดวิชาใดวิชาหนึ่ง ไม่ได้คะแนนแม้แต่วิชาเดียว หรือได้ต่ำกว่า 25 คะแนน ก็ห้ามรวมคะแนน ปรับเป็นตกแม้รวมทุกวิชาแล้ว จะได้คะแนนสูงถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ก็ตาม แนวการตรวจกระทู้ธรรมสำหรับกรรมการพิจารณาให้คะแนนมีดังนี้ 1.แต่งได้ตามกฎ 2.อ้างกระทู้ได้ตามกฎ 3.เชื่อมกระทู้ได้ดี 4.อธิบายความสมกับกระทู้ที่ได้ตั้งไว้ 5.ใช้สำนวนสุภาพเรียบร้อย 6.ใช้ตัวสะกดการันต์ถูกเป็นส่วนมาก 7.สะอาดไม่เปราะเปื้อน³⁴

2.5.3 ข้อมูลด้านจำนวนสำนักเรียน/สำนักศาสนศึกษา จำนวนครู และจำนวนนักเรียนของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบัน

จากข้อมูลสถิติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการบริหารคณะสงฆ์ภาค 11 ประจำปี 2547 สามารถสรุปจำนวนสำนักเรียน/สำนักศาสนศึกษา จำนวนครู และจำนวนนักเรียน ดังปรากฏในตารางแสดงนี้³⁵

ตารางที่ 2.2 แสดงสถิติจำนวนสำนักเรียน จำนวนครู และจำนวนนักเรียน

จังหวัด	จำนวนสำนักเรียน/ สำนักศาสนศึกษา	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
นครราชสีมา	246	1,854	7,252
บุรีรัมย์	121	746	4,808
สุรินทร์	120	666	4,245
ชัยภูมิ	76	376	3,047
รวม	563	3,642	19,352

³⁴ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, "สถิติผลการสอบธรรมสนามหลวงของสนามหลวงแผนกธรรม.", พ.ศ. 2546, ม.ป.ท., หน้า 20-22.

³⁵ ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา, ข้อมูลสถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี ประจำปี 2547, ม.ป.ท., หน้า 13-26.

2.6 ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อขอขยายเวลาในการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากปีการศึกษา 2551 ไปเป็นการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างปีการศึกษา 2552 เนื่องจากติดขัดด้านกรอบระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

2.7 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณิงนิตย์ จันทบุตร ได้ทำวิจัยเรื่อง สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ พึ่งประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาของรัฐเพื่อให้สอดคล้องเกื้อกูลกันตามนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ ของรัฐ”³⁶

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้ในการปาฐกถาพิเศษ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการของเจ้าคณะพระสังฆาธิการและผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถียุทธ เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2547 ณ หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ว่าก่อนหน้านี้นี้คณะสงฆ์เคยตระหนักไปปฏิรูปการศึกษาในประเทศหลายขบวนแล้ว รถไฟขบวนที่ผ่านมาพุดตกได้ แต่รถไฟขบวนนี้ไม่ควรตก เพราะเป็นขบวนใหญ่กว่าทุกครั้งที่ผ่านมา นับเป็นครั้งแรกในรอบร้อยปีที่ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ถ้าตกรถไฟขบวนนี้แล้วคณะสงฆ์คงหมดโอกาสที่จะพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์ นี้เรียกว่าเป็นรถไฟขบวนสุดท้ายในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา ถ้าคณะสงฆ์พลาดโอกาสครั้งนี้แล้ว นอกจากจะตามฝ้ายบ้านเมืองและศาสนาอื่นไม่ทันในเรื่องการจัดการศึกษาแล้ว คณะสงฆ์ยังจะเสียโอกาสที่ดีในหลายเรื่อง รวมทั้งเรื่องที่เรา กำลังพยายามเกาะขบวนรถไฟอยู่ในขณะนี้ นั่นคือเรื่องกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถาบันพระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน³⁷

การที่นักธรรม-บาลี มีผู้เรียนน้อยลง ดังที่ปรากฏเป็นแนวโน้มในปัจจุบัน ก็เพราะถ้าผู้จัดคิดแต่เพียงว่าเอาการสืบทอดพระศาสนาเป็นตัวตั้งของการเรียน แต่เด็กบอกว่าเขาจะเรียนตามที่ตนต้องการ เขาก็ไปหาเรียนที่อื่นและไม่มาบวชเรียน คณะสงฆ์ต้องกำหนดวิธีการใหม่ว่า ให้เด็กเริ่มเรียนวิชาตามที่เขาสนใจ ในขณะเดียวกันก็คอยกล่อมเกล้าอภัยตายเพื่อให้เขาหันมาสนใจเรียนวิชาที่จำเป็นต่อความเป็นศาสนทายาท ผู้จัดการศึกษาจะต้องคิดถึงความสนใจของผู้เรียนด้วย คือทำการเรียนวิชาศาสนาให้สนุกน่าเรียน และในขณะเดียวกันก็อย่าไปตามใจผู้เรียนจนไม่สอนวิชาเพื่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เทคนิควิธีการสอนต้องทุ่มให้หนักไปเพราะคณะสงฆ์มีคู่แข่งคือโรงเรียนทั่วไปของรัฐและเอกชนจำนวนมาก ถ้าเด็กเห็นว่าการบวชเรียนวิชาศาสนาเป็นเรื่องน่าเบื่อใครจะอยากบวชเรียน ที่พูดอย่างนี้ไม่ใช่เพื่อให้เกิดแต่เพียงว่าเด็กควรเรียนอะไรแต่ต้องการให้คิดว่าเด็กควรเรียนอย่างไรด้วย ที่ว่าควรเรียนอะไรคือหลักสูตร ที่ว่าเรียนอย่างไรคือกระบวนการเรียนการสอน รวมถึงสื่ออุปกรณ์ วัตถุประสงค์ ประเมินผล ต้องยอมรับว่าเทคนิค

³⁶ คณิงนิตย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, พ.ศ. 2532), หน้า 247.

³⁷ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถียุทธ. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 20.

วิธีการสอนและสื่ออุปกรณ์นั้น คณะสงฆ์พัฒนาค่อนข้างช้า และนี่คือปัญหาซึ่งยังไม่รวมถึงการส่งเสริมผู้ด้วยโอกาสที่เข้ามาบวชแล้วให้มีทุนการศึกษา นี่เป็นปัญหาที่แก้ได้ง่ายเพราะคนไทยมีศรัทธาอยู่แล้ว แต่ปัญหาใหญ่และต้องแก้ในคราวเดียวกันคือ เรียนอะไร เรียนอย่างไร รัฐบาลบอกว่าพร้อมที่จะให้งบประมาณเพราะตามกฎหมายกระทรวงฉบับใหม่นี้ พระสงฆ์จัดการศึกษาอยู่ที่ตำบลไหนก็ได้ แต่ต้องเป็นระบบโรงเรียน รัฐจะให้งบประมาณเพื่อสอนวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์³⁸

ธนู ศรีทอง ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า 1) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเร่งรัดด้านนโยบายให้มีแผนการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ และดูแลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ทั้งด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตร และด้านงบประมาณ อย่างเป็นรูปธรรม เหมาะสมและเพียงพอ ทั้งนี้เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นการศึกษาเพื่อสร้าง

ศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อทรงไว้ซึ่งคำสอนที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและเพื่อประโยชน์สุขในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในประเทศไทยตลอดกระทั่งเพื่อความผาสุกของสังคมโลก 2) คณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในกำหนดนโยบาย ประสานงาน และเร่งรัด การดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยการสนับสนุน ส่งเสริม กับกำ ดูแล ตลอดกระทั่งการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา โดยอาจมีการปรับปรุงและสร้างกฎระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและด้านงบประมาณ ให้มีความเหมาะสมทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรม 3) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย ในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรม การศึกษาวิจัย การวิเคราะห์ นำเสนอข้อมูลตลอดกระทั่งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐและคณะสงฆ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี 4) สำนักเรียนควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาสำนักเรียนทั้งในระยะยาวและระยะสั้นเพื่อเป็นแม่บทในการพัฒนาสำนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาวะที่เอื้อต่อการศึกษา ควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายโดยอาจส่งเข้าอบรมในสายงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดกระทั่งการส่งเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ควรปรับระบบการบริหารจัดการให้ชัดเจนและคล่องตัว ควรปรับกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้สื่อเทคโนโลยีในกิจกรรมด้านการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์มีหลายประเด็นที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะอยู่ เช่น ด้านเป้าประสงค์ของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาทรูปแบบการปกครองที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะของคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั่วไปมองสถานภาพและบทบาทของพระสงฆ์ในลักษณะเป็นอุดมการณ์ที่ควรจะเป็นตามหลักของภิกษุบริษัท ดังนั้นในการนำ

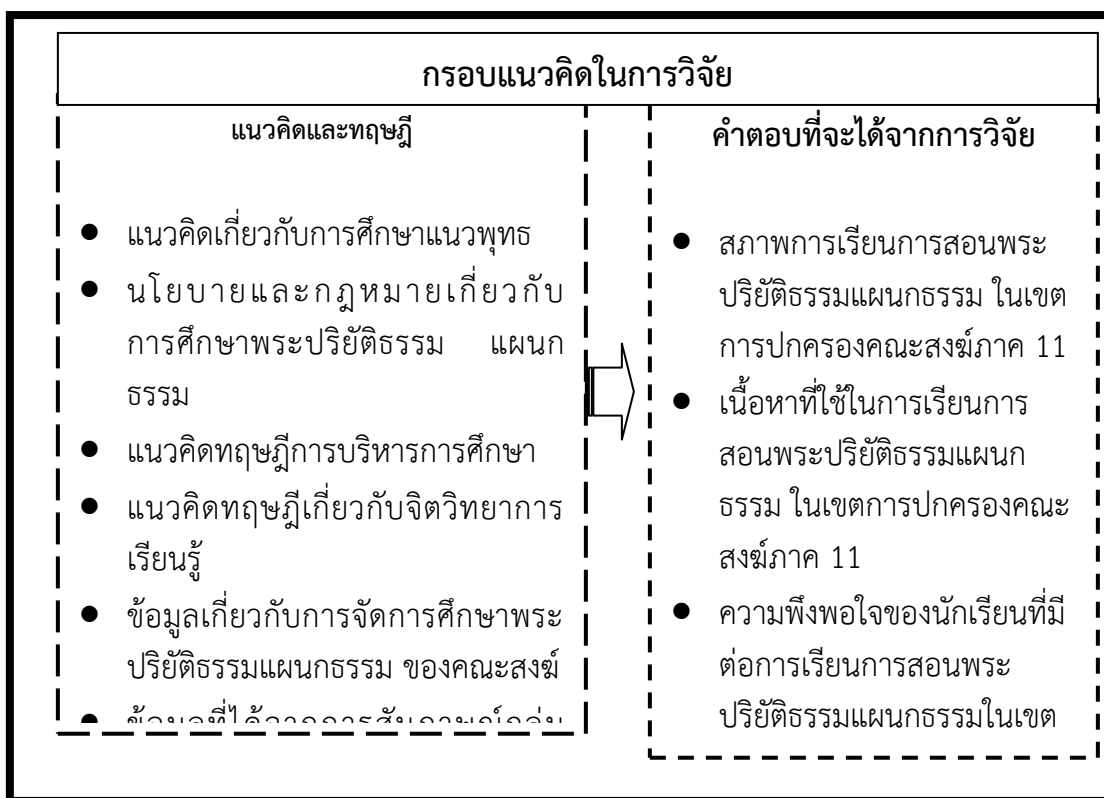
³⁸

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 19-20.

ข้อค้นพบไปใช้ในการพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีควรคำนึงถึงประเด็นที่มีลักษณะเฉพาะตนโดยอาจประยุกต์ใช้เฉพาะประเด็นที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยและไม่เป็นโลกวัชชะ³⁹

2.8 กรอบแนวคิดและทฤษฎีของโครงการวิจัย

จากแนวคิด ทฤษฎีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย ได้ดังนี้

³⁹ ธนู ศรีทอง, การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11. (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2549), หน้า 77-78.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ (Qualitative and Quantitative Research)

3.2 ชั้นศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

เป็นขั้นตอนของการสำรวจจำนวนวัดที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก จำนวนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จำนวนบุคลากรที่เป็นผู้บริหารผู้สอนและผู้เรียนที่มีอยู่ทั้งหมดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ เช่น พระไตรปิฎก ทั้ฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย อรรถกถา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย ตำราวารสารและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูสอนนักเรียน นักเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้วยเหตุผลที่กลุ่มบุคคลและสถานที่เหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

3.3.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ตัวแทนประชากรซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 57 รูป/คน จากจำนวนสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จังหวัดสุรินทร์ 3 สำนัก จังหวัดบุรีรัมย์ 3 สำนัก นครราชสีมา 3 สำนัก และจังหวัดชัยภูมิ 3 สำนัก รวมทั้งสิ้น 12 สำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 12 รูป ครูสอนนักเรียนในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 36 รูป ผู้บริหารคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะภาค 11 จำนวน 1 รูป เจ้าคณะจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 รูป และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค

11 จำนวน 4 คน สอบถามนักเรียนทั้งหมดที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และสังเกตสภาพตามเป็นจริงด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านเนื้อหาที่ใช้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน ในสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

3.4 ชั้นจัดทำเครื่องมือในการวิจัย

จัดทำบัตรบันทึกการค้นคว้า แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสอบถาม

3.5 ชั้นตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการวิจัย 4 แบบ คือ บัตรบันทึกการค้นคว้า แบบบันทึกการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต และแบบสอบถาม แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเกี่ยวกับความตรงเชิงโครงสร้างและความตรงตามเนื้อหา หลังจากนั้นได้นำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3.6 ชั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.6.1 ใช้บัตรบันทึกการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีบันทึกข้อมูลดังนี้

3.6.1.1 ย่อความให้ได้ใจความตรงตามความหมายของข้อความเดิม

3.6.1.2 บันทึกโดยถอดข้อความเป็นข้อความของผู้วิจัยเอง

3.6.1.3 คัดลอกข้อความแล้วทำอัญประกาศ ซึ่งจะกระทำเมื่อข้อความนั้นอยู่ในเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ เป็นข้อความสำคัญมาก เป็นข้อความที่จะมีการพิสูจน์หรือทดสอบข้อเท็จจริง เป็นข้อความที่ผู้วิจัยต้องการอ้างอิงสนับสนุนความคิดเห็นของตนเอง เป็นข้อความที่เขียนไว้ดีมาก ถ้อยคำสำนวนกะทัดรัดชัดเจนซึ่งจะถอดความเป็นภาษาของผู้วิจัยเองอาจทำได้ไม่ดีเท่าเดิม และข้อความที่เป็นพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

3.6.2 ใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้สอน ในสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 57 รูป/คน ประกอบด้วย ประกอบด้วย ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 12 รูป ครูสอนนักเรียนในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 36 รูป ผู้บริหารคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะภาค 11 จำนวน 1 รูป เจ้าคณะจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 รูป และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 คน

3.6.3 ใช้แบบสังเกตสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ในด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้สอนในสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก

ธรรม โดยผู้วิจัยทำการสังเกตสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียน ด้วยตนเองจำนวน 12 สำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียน

3.6.4 ใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้สอน ในสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยการสอบถามนักเรียนทั้งหมดที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

3.7 ขั้นตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ได้จัดประชุมและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างที่ปรึกษาโครงการวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยและผู้ร่วมวิจัย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ

3.8 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

3.8.1 วิเคราะห์สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากฐานข้อมูลที่ได้โดยบัตรบันทึกการค้นคว้า การสัมภาษณ์ และการสังเกต

3.8.2 วิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากฐานข้อมูลที่ได้โดยบัตรบันทึกการค้นคว้า การสัมภาษณ์ และการสังเกต

3.8.3 วิเคราะห์ความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากฐานข้อมูลที่ได้โดยแบบสอบถาม

3.9 ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิเคราะห์ข้อมูลแยกวิเคราะห์เป็น 3 หัวข้อดังนี้ คือ 1) วิเคราะห์สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากฐานข้อมูลที่ได้โดยบัตรบันทึกการค้นคว้า การสัมภาษณ์ และการสังเกต 2) วิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากฐานข้อมูลที่ได้โดยบัตรบันทึกการค้นคว้า การสัมภาษณ์ และการสังเกต 3) วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากฐานข้อมูลที่ได้โดยแบบสอบถาม การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

4.1.1 ตำแหน่งของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเก็บข้อมูล

4.1.1.1 เจ้าคณะจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 รูป

4.1.1.2 ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 12 รูป

4.1.1.3 ครูสอนนักเรียนในสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 36 รูป

4.1.1.4 ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 คน

4.1.1.5 นักเรียนในสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 178 รูป ประกอบด้วย นักเรียนของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 24 รูป จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 40 รูป จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 37 รูป และจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 77 รูป

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

4.2.1 ด้านอาคารสถานที่

4.2.1.1 การดำเนินการในด้านอาคารสถานที่ของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด โดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่มีอาคารเรียนเหมาะสมเพียงพอเป็นเอกเทศ และอยู่ในสภาพพร้อมใช้ มีสภาพแวดล้อมที่มีความสะอาด ร่มรื่น และค่อนข้างเป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานอกจากจะใช้เป็นสถานที่สำหรับการเรียนการสอนแล้วอาคารเรียนยังถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ อีก เช่น สถานที่ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น มีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย

4.2.1.2 การดำเนินการในด้านอาคารสถานที่ของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ โดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่มีอาคารสถานที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดที่มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพราะสามารถใช้ห้องปฏิบัติการและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ร่วมกันได้ มีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย

4.2.1.3 การดำเนินการในด้านอาคารสถานที่ของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล โดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่มีอาคารสถานที่เพียงพอมีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย โดยเฉพาะสำนักเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

4.2.2 ด้านสภาพแวดล้อม

4.2.2.1 ด้านสภาพแวดล้อมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด พบว่า ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สะอาด ร่มรื่น เอื้อต่อการเรียน และมีสภาพทางสังคมดี เช่น ได้รับการสนับสนุนจากอุบาสกอุบาสิกาด้านภัตตาหาร เจ้าอาวาส ครูสอนให้ความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

4.2.2.2 ด้านสภาพแวดล้อมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ พบว่า ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความสงบ ร่มรื่น ซึ่งเป็นสภาวะที่เหมาะสมต่อบรรยากาศทางวิชาการ และมีสภาพทางสังคมค่อนข้างดี เช่น ได้รับการสนับสนุน เอาใจใส่ด้านภัตตาหารจากอุบาสกอุบาสิกา เจ้าอาวาส ครูสอนให้ความเอาใจใส่ทั้งด้านกำลังทรัพย์และกำลังใจ

4.2.2.3 ด้านสภาพแวดล้อมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล พบว่า ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและและมีสภาพทางสังคมค่อนข้างดี เช่น ได้รับการสนับสนุน เอาใจใส่ทั้งด้านการเป็นอยู่และด้านภัตตาหาร

4.2.3 ด้านบุคลากรที่เป็นครู

4.2.3.1 บุคลากรที่เป็นครูของสำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด พบว่า ด้านวุฒิทางการศึกษา ครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก เปรียญธรรม 1-2 ประโยค เปรียญธรรม 4-6 ประโยค และเปรียญธรรม 7-9 ประโยค ตามลำดับ ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนมากมีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ด้านความเป็นครู ครูส่วนมากเป็นผู้มีคุณสมบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม เช่น ให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัว ประพฤติตนเป็นที่น่าเลื่อมใสของศิษย์ ให้ความยุติธรรมต่อศิษย์ มี

ความสามารถในการสอน และมีความเมตตาต่อศิษย์ มีข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ ค่าตอบแทนของครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมน้อย ไม่สร้างแรงจูงใจในการทำหน้าที่เท่าที่ควรจะเป็น

4.2.3.2 บุคลากรที่เป็นครูของสำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ พบว่า ด้านวุฒิทางการศึกษา ครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก เปรียญธรรม 1-2 ถึง 3 ประโยค ตามลำดับ ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ด้านความเป็นครู ครูส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณสมบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม เช่น ให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัว ประพฤติตนเป็นที่น่าเลื่อมใสของศิษย์ และมีความเมตตาต่อศิษย์ ให้ความเป็นธรรมต่อศิษย์ และมีความสามารถในการสอน ตามลำดับข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ สำนักเรียนที่อยู่ในระดับอำเภอส่วนใหญ่ขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

4.2.3.3 บุคลากรที่เป็นครูของสำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล พบว่า ด้านวุฒิทางการศึกษา ครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก เปรียญธรรม 1-2 ถึง 3 ประโยค ตามลำดับ ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ด้านความเป็นครู ครูส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณสมบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม เช่น ให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัว ประพฤติตนเป็นที่น่าเลื่อมใสของศิษย์ และมีความเมตตาต่อศิษย์ ให้ความเป็นธรรมต่อศิษย์ และมีความสามารถในการสอน ตามลำดับข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ สำนักเรียนที่อยู่ในระดับตำบลส่วนใหญ่ขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การแก้ปัญหาครูขาดแคลนครูจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในลักษณะเป็นศูนย์ศึกษา ณ ที่ใดที่หนึ่ง และควรมีการแลกเปลี่ยนครูในลักษณะครูประจำวิชา

4.2.4 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

4.2.4.1 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด พบว่า ส่วนใหญ่มีการให้นักเรียนได้ทำแบบฝึกหัดในรายวิชาที่เรียน มีการทวนเข้มก่อนสอบธรรมสนามหลวง มีการเช็คเวลาเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน มีการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับวิชาทางโลก มีการปฐมนิเทศเปิดเรียน มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดกิจกรรมการเรียนหลากหลายรูปแบบ ตามลำดับ ครูมีการเขียนแผนการสอนแจ้งแผนการสอนแก่นักเรียนและมีการเช็คเวลาเพื่อการมีสิทธิเข้าสอบธรรมสนามหลวงน้อยมาก ข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ นักเรียนมีเวลาน้อยและให้ความสนใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมน้อยเพราะต้องเรียนทั้งพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

4.2.4.2 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ พบว่า ส่วนใหญ่มีการทวนเข้มก่อนสอบ มีการปฐมนิเทศเปิดเรียน มีการแจ้งแผนการสอน มีการให้นักเรียนได้ทำแบบฝึกหัดในรายวิชาที่เรียน มีการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน มีการประเมินผลความรู้อย่างต่อเนื่อง มีการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับวิชาทางโลก มีการเช็คเวลาเรียนอย่างสม่ำเสมอ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนหลากหลายรูปแบบ อยู่ในระดับมากตามลำดับ มีการแจ้งแผนการสอน การเช็คเวลาเรียนเพื่อมีสิทธิสอบ การจัดทำแผนการสอนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรน้อยมาก ข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ ยังไม่มีการกำหนดชั่วโมงการเข้าเรียนเพื่อมีสิทธิเข้าสอบธรรมสนามหลวงอย่างชัดเจน ยังไม่มีการกำหนดนโยบายและรูปแบบด้านการจัดทำแผนการสอนอย่างเป็นทางการ มีการนำนักเรียนไปทัศนศึกษาในที่ต่างๆ

4.2.4.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล พบว่า ส่วนใหญ่ มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีการทวนซ้ำก่อนสอบ มีการปฐมนิเทศเปิดเรียน มีการให้นักเรียนได้ทำแบบฝึกหัดในรายวิชาที่เรียน มีการประเมินผลความรู้อย่างต่อเนื่องมีการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน และมีการประยุกต์หลักสูตรเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ตามลำดับ ส่วนการมีแผนการสอน การเชื่อมโยงหลักสูตรเข้ากับวิชาทางโลก การแจ้งแผนการสอน การแนะแนวการศึกษาต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การเช็คเวลาเรียนเพื่อมีสิทธิสอบ และการจัดกิจกรรมการเรียนหลากหลายรูปแบบ มีการดำเนินการอยู่ในระดับน้อยมากตามลำดับ ข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ กิจกรรมการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมักอยู่ในระบบพอสอนลูกหรือพอสอนน้อง กิจกรรมมักอยู่ในรูปของการท่องจำตามแบบเรียนโดยเฉพาะวิชาพระพุทธธรรม วิชาธรรม และวิชาวินัย มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเชื่อมโยงเข้ากับการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

4.2.5 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน

4.2.5.1 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด พบว่า ส่วนใหญ่มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียนและมีห้องสมุดเพื่อการค้นคว้า ส่วนเทปบันทึกเสียง เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนและอินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลมีน้อยมาก

4.2.5.2 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ พบว่า ส่วนใหญ่มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียนและมีห้องสมุดเพื่อการค้นคว้า ส่วนคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนเทปบันทึกเสียง อินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลและเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ มีน้อยมาก ข้อสังเกตเพิ่มเติม ได้แก่ การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความจำเป็นในการใช้สื่อเทคโนโลยีน้อย หนังสือหรือแบบเรียนยังมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน ยังขาดสื่อที่ทันสมัย เช่น ซีดี วีซีดี หรือ วีดีทัศน์ ที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียน

4.2.5.3 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล พบว่า ส่วนใหญ่มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียน ส่วนห้องสมุดเพื่อการค้นคว้าคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนเทปบันทึกเสียง อินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลและเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ มีน้อยมาก

4.3 วิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

4.3.1 ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย

ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย กล่าวคือ มีโครงสร้างหลักสูตรและหนังสือประกอบหลักสูตรที่สะท้อนหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย วิชาเรียงความแก่พระพุทธธรรมของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบ

หลักสูตร ได้แก่ พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1 นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 2 นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 3 วิชาธรรมของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ นวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิทธิปฏิบัติ นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ ธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2 นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ ธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ (1) พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 (2) ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ (1) อนุพุทธประวัติเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตติกา (2) ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) (3) ศาสนพิธี เล่ม 2 ขององค์การศึกษา นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ (1) พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 (2) ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) (3) พุทธอนุพุทธประวัติ (4) อนุพุทธประวัติ (5) พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส วิชาวินัยของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ (1) นวโกวาทแผนกวินัยบัญญัติ (2) วินัยมุขเล่ม 1 นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ วินัยมุขเล่ม 1-2 นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ วินัยมุขเล่ม 3

4.3.2 ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ

ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) กล่าวคือ การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์

4.3.3 ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท

ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท กล่าวคือ มีเนื้อหาโดยภาพรวมกล่าวถึงธรรมและวินัย ซึ่งสนองตอบวัตถุประสงค์เพื่อสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์

4.3.4 ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น

ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น พบว่า มีบางรายวิชาของเนื้อหาทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ที่มีความทับซ้อนอันเนื่องมาจากการใช้หนังสือประกอบหลักสูตรเล่มเดียวกัน ประกอบด้วย วิชาพุทธของนักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ซึ่งทับซ้อนกับวิชาพุทธของนักธรรมชั้นตรี วิชาวินัยของนักธรรมชั้นโท มีความทับซ้อนกับวิชาวินัยของนักธรรมชั้นตรีโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ วินัยมุขเล่ม 1 วิชาพุทธของนักธรรมชั้นตรีมีความทับซ้อนกับวิชาพุทธของนักธรรมชั้นตรีและนักธรรมชั้นโทโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และอนุพุทธประวัติ

4.3.5 ด้านการพัฒนาเนื้อหา

ด้านการพัฒนาเนื้อหา พบว่า นับตั้งแต่มีการตั้งหลักสูตรนักเรียนชั้นในปี พ.ศ. 2454 มิได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้ทันสมัยทุก 5 ปี แต่มีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นระยะๆ ตามโอกาสอันสมควร ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้ในการเรียนการสอน กล่าวคือ ช่วงเวลาที่มีพัฒนาปรากฏตามหลักฐานชัดเจน เช่น ปี พ.ศ. 2455 มีการปรับปรุงหลักสูตรโดยแบ่งเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรอย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และหลักสูตรอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติ ปี พ.ศ. 2456 ได้เพิ่มหลักสูตรหมวดคิทธิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาค ปี พ.ศ. 2475 มีการปรับปรุงวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม คือสำหรับนักเรียนชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๒ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๒ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภาพิตในที่อื่นมาอ้าง ๒ แห่งอย่าให้ซ้ำกัน สำหรับนักเรียนชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๓ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์ เชื่อมความ ๓ ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิทและชักภาพิตในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่งอย่าให้ซ้ำกัน

4.4 วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

4.4.1 ข้อมูลทั่วไปของนักเรียนที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม แสดงตาราง

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

ข้อมูลทั่วไปของประชากรที่ได้จากแบบสอบถาม แสดงตารางวิเคราะห์ข้อมูล โดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ กำหนดเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านระดับชั้นที่ศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม และด้านวุฒิการศึกษาสามัญของผู้ตอบแบบสอบถาม ดังนี้

4.4.1.1 ด้านสถานภาพ

ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำแนกตามสถานภาพได้ดังนี้ พระภิกษุ 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 4.4 สามเณร 170 รูป คิดเป็นร้อยละ 95.5 เขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับสถานภาพ

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
พระภิกษุ	8	4.4
สามเณร	170	95.5
รวม	178	100.0

4.4.1.2 ด้านอายุ

ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำแนกตามอายุได้ 5 ช่วง ดังนี้ ช่วงอายุ 12 – 16 ปี จำนวน 162 รูป คิดเป็นร้อยละ 91.0 ช่วงอายุ 17 – 21 ปี จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 3.3 ช่วงอายุ 22 –

26 ปี จำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 2.8 ช่วงอายุ 27 – 31 ปี จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.6 ช่วงอายุมากกว่า 32 ปี จำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.1 เขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับอายุ

อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ตั้งแต่ 12 – 16 ปี	162	91.0
ตั้งแต่ 17 – 21 ปี	6	3.3
ตั้งแต่ 22 – 26 ปี	5	2.8
ตั้งแต่ 27 – 31 ปี	3	1.6
มากกว่า 32 ปี	2	1.1
รวม	178	100.0

4.4.1.3 ด้านระดับชั้นที่ศึกษา

ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำแนกตามระดับชั้นที่ศึกษาได้ดังนี้ นักเรียนชั้นตรี จำนวน 74 รูป คิดเป็นร้อยละ 41.5 นักเรียนชั้นโท จำนวน 75 รูป คิดเป็นร้อยละ 42.1 นักเรียนชั้นเอก จำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 15.1 เขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับระดับชั้นที่ศึกษา

ระดับชั้นที่ศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
นักเรียนชั้นตรี	74	41.5
นักเรียนชั้นโท	75	42.1
นักเรียนชั้นเอก	27	15.1
ไม่ตอบ	2	1.1
รวม	178	100.0

4.4.1.4 ด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ

ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญได้ดังนี้ ประถมศึกษา จำนวน 88 รูป คิดเป็นร้อยละ 49.4 มัธยมศึกษาตอนต้น 76 รูป คิดเป็นร้อยละ 42.7 มัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 9 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.0 ปริญญาตรี จำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.1 เขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับคุณวุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษาสามัญของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	88	49.4
มัธยมศึกษาตอนต้น	76	42.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย	9	5.0
ปริญญาตรี	2	1.1
ไม่ตอบ	3	1.68
รวม	178	100.0

4.4.2 ความพึงพอใจด้านสภาพการเรียนรู้การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ใน

เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

4.4.2.1 ด้านอาคารสถานที่

ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านอาคารสถานที่

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	ความเพียงพอของอาคารเรียน	3.91	0.79	พึงพอใจมาก
2	ความเหมาะสมของอาคารเรียน	3.77	0.80	พึงพอใจมาก
3	ความสะอาดของอาคารเรียน	3.49	0.92	พึงพอใจมาก
	รวม	3.72	0.21	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.5 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านอาคารสถานที่อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกข้อ ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ความเพียงพอของอาคารเรียน ความเหมาะสมของอาคารเรียน และความสะอาดของอาคารเรียน ($\bar{x} = 3.91, 3.77, 3.49$ และ S.D. = 0.79, 0.80, 0.92) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.72$ S.D. = 0.21 สรุปได้ว่า “ด้านอาคารสถานที่” นักเรียนมีความพึงพอใจมาก

4.4.2.2 ด้านสภาพแวดล้อม

ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านสภาพแวดล้อม

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	บรรยากาศทางธรรมชาติดีความร่มรื่น	4.22	0.88	พึงพอใจมาก
2	บรรยากาศเอื้อต่อการเรียนการสอน	4.01	0.84	พึงพอใจมาก
	รวม	4.11	0.14	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกข้อ ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ บรรยายากาศทางธรรมชาติมีความร่มรื่น และบรรยายากาศเอื้อต่อการเรียนการสอน ($\bar{x} = 4.22, 4.01$ และ $S.D. = 0.88, 0.84$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 4.11$ $S.D. = 0.14$ สรุปได้ว่า “ด้านสภาพแวดล้อม” นักเรียนมีความพึงพอใจมาก

4.4.2.3 ด้านบุคลากรที่เป็นครู

ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านบุคลากรที่เป็นครู

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน	4.21	0.83	พึงพอใจมาก
2	ประพฤติตนเป็นที่เคารพทั้งในเวลาและนอกเวลาการสอน	4.02	0.87	พึงพอใจมาก
3	มีความรู้เหมาะสมกับวิชาที่สอน	4.02	0.88	พึงพอใจมาก
4	ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล	3.09	0.99	พึงพอใจปานกลาง
5	อดทนต่อพฤติกรรมของผู้เรียนที่ไม่เข้าใจ	3.88	0.95	พึงพอใจมาก
ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
6	มีความสามารถในการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย	4.07	0.93	พึงพอใจมาก
7	อุทิศตนในการสอนอย่างสม่ำเสมอ	4.08	0.86	พึงพอใจมาก
	รวม	3.91	0.37	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.7 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านบุคลากรที่เป็นครูอยู่ในระดับพึงพอใจมาก 6 ข้อ ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน อุทิศตนในการสอนอย่างสม่ำเสมอ มีความสามารถในการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย ประพฤติตนเป็นที่น่าเคารพทั้งในเวลาและนอกเวลาสอน มีความรู้เหมาะสมกับวิชาที่สอน อดทนต่อพฤติกรรมของผู้เรียนที่ไม่เข้าใจเนื้อหาวิชา ($\bar{x} = 4.21, 4.08, 4.07, 4.02, 4.02, 3.88$, และ $S.D. = 0.83, 0.86, 0.93, 0.87, 0.88, 0.95$) ตามลำดับ และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ($\bar{x} = 3.09$ และ $S.D. = 0.99$) เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.91$ $S.D. = 0.37$ สรุปได้ว่า “ด้านบุคลากรที่เป็นครู” นักเรียนมีความพึงพอใจมาก

4.4.2.4 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน	การแปลผล
-----	---------------	-----------	--------------	----------

		$\bar{X}$	S.D.	
1	มีการวางแผนการสอนก่อนสอน	4.12	0.84	พึงพอใจมาก
2	จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.03	0.09	พึงพอใจมาก
3	มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง	4.14	0.80	พึงพอใจมาก
4	จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับเวลา	4.03	0.89	พึงพอใจมาก
5	ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	4.17	0.83	พึงพอใจมาก
6	จัดบรรยากาศการเรียนการสอนได้ปลอดภัยโปร่ง	3.98	0.90	พึงพอใจมาก
7	การให้คำปรึกษาและการแนะแนวการศึกษาต่อ	4.13	0.90	พึงพอใจมาก
ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
8	ให้ทำแบบฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ	3.99	0.98	พึงพอใจมาก
9	มีการทดสอบประเมินผลความรู้อย่างต่อเนื่อง	4.01	0.89	พึงพอใจมาก
10	มีการทวนซ้ำก่อนสอบสนามหลวง	4.47	0.80	พึงพอใจมาก
11	มีเกณฑ์พิจารณาเวลาเรียนเพื่อมีสิทธิเข้าสอบ	4.23	0.88	พึงพอใจมาก
	รวม	4.12	0.14	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.8 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกข้อ ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ มีการทวนซ้ำก่อนสอบสนามหลวง มีเกณฑ์พิจารณาเวลาเรียนเพื่อมีสิทธิเข้าสอบ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง การให้คำปรึกษาและการแนะแนวการศึกษาต่อ มีการวางแผนการสอนก่อนสอน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับเวลา มีการทดสอบประเมินผลความรู้อย่างต่อเนื่อง ให้ทำแบบฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ จัดบรรยากาศการเรียนการสอนได้ปลอดภัยโปร่ง ($\bar{x}$ = 4.47, 4.23, 4.17, 4.14, 4.13, 4.12, 4.03, 4.03, 4.01, 3.99, 3.98 และ S.D. = 0.08, 0.88, 0.83, 0.80, 0.90, 0.84, 0.09, 0.89, 0.89, 0.98, 0.90) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x}$ = 4.12 S.D. = 0.14 สรุปได้ว่า “ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน” นักเรียนมีความพึงพอใจมาก

4.4.2.5 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน

ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
-----	---------------	------------------------	----------------------	----------

1	สร้างความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ได้ดี	4.01	0.87	พึงพอใจมาก
2	สื่อการสอนมีความทันสมัย	3.95	0.98	พึงพอใจมาก
3	มีความหลากหลายในการใช้สื่อประกอบ	3.86	0.96	พึงพอใจมาก
4	กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดและถาม	4.03	0.89	พึงพอใจมาก
5	สร้างความสนใจและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน	4.10	0.97	พึงพอใจมาก
	รวม	3.99	0.09	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.9 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านสื่อเทคโนโลยีการสอนอยู่ในระดับระดับพึงพอใจมากทุกข้อ ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ สร้างความสนใจและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดและตั้งคำถาม สร้างความเข้าใจเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ได้ดี สื่อการสอนมีความทันสมัย มีความหลากหลายในการใช้สื่อประกอบ ($\bar{x} = 4.10, 4.03, 4.01, 3.95, 3.86$ และ S.D. = 0.97, 0.89, 0.87, 0.98, 0.96) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.99$ S.D. = 0.09 สรุปได้ว่า “ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน” นักเรียนมีความพึงพอใจมาก

4.4.2.6 สรุปภาพรวมความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านเทคโนโลยีการสอน

ตารางที่ 4.10 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านเทคโนโลยีการสอน

ด้าน	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	ด้านอาคารสถานที่	3.72	0.83	พึงพอใจมาก
2	ด้านสภาพแวดล้อม	4.11	0.86	พึงพอใจมาก
3	ด้านบุคลากรที่เป็นครู	3.91	0.90	พึงพอใจมาก
4	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	4.19	0.80	พึงพอใจมาก
5	ด้านเทคโนโลยีการสอน	3.99	0.93	พึงพอใจมาก
	รวม	3.98	0.18	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.10 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อสภาพการเรียนการสอนสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ ($\bar{x} = 4.19, 4.11, 3.99, 3.91, 3.72$ และ S.D. = 0.80, 0.86, 0.93, 0.90, 0.83) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.98$ S.D. = 0.18 สรุปได้ว่า นักเรียนมีความพึงพอใจมากต่อสภาพการเรียนการสอนสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

4.4.3 ความพึงพอใจด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ตารางที่ 4.11 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผล ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	เนื้อหาที่มีความถูกต้องในด้านวิชาการ	4.29	0.78	พึงพอใจมาก
2	เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวิชา	4.05	0.84	พึงพอใจมาก
3	เนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	4.06	0.83	พึงพอใจมาก
4	เนื้อหาที่มีความทันสมัย	3.90	1.01	พึงพอใจมาก
5	เนื้อหาที่น่าสนใจ	4.27	0.81	พึงพอใจมาก
6	เนื้อหาที่มีความซ้ำซ้อนในแต่ละชั้น	3.66	0.87	พึงพอใจมาก
7	เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน	3.93	0.97	พึงพอใจมาก
	รวม	4.02	0.21	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.11 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกข้อ ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ เนื้อหาที่มีความถูกต้องในด้านวิชาการ เนื้อหาที่น่าสนใจ เนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวิชา เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน เนื้อหาที่มีความทันสมัย เนื้อหาที่มีความซ้ำซ้อนในแต่ละชั้น ($\bar{x} = 4.29, 4.27, 4.06, 4.05, 3.93, 3.90, 3.66$ และ S.D. = 0.78, 0.81, 0.83, 0.84, 0.97, 1.01, 0.87) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 4.02$ S.D. = 0.21 สรุปได้ว่า “ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม”

นักเรียนมีความพึงพอใจมาก

4.4.4 สรุปความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้านสภาพการเรียนการสอนสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ตารางที่ 4.12 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผลภาพรวมความพึงพอใจ ด้านสภาพการเรียนการสอนสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ด้าน	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	ด้านอาคารสถานที่	3.72	0.83	พึงพอใจมาก
2	ด้านสภาพแวดล้อม	4.11	0.86	พึงพอใจมาก
3	ด้านบุคลากรที่เป็นครู	3.91	0.90	พึงพอใจมาก
4	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	4.19	0.80	พึงพอใจมาก
5	ด้านเทคโนโลยีการสอน	3.99	0.93	พึงพอใจมาก
6	ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน	4.02	0.87	พึงพอใจมาก
	รวม	3.99	0.16	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 4.12 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้านสภาพการเรียนการสอนสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ ($\bar{x} = 4.19, 4.11, 4.02, 3.99, 3.91, 3.72$ และ S.D. = 0.80, 0.86, 0.87, 0.93, 0.90, 0.83) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.99$ S.D. = 0.16 สรุปได้ว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้านสภาพการเรียนการสอนสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน

4.4.5 ความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่มีต่อสภาพและการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ตารางที่ 4.13 แสดงการแจกแจงความถี่ ด้านความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ ของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ	จำนวนผู้ตอบ	ความถี่
ควรปรับปรุงบริบทของโรงเรียนด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมสังคม	//// // // // /	21
ควรนำสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้ในการเรียนการสอนให้มากขึ้น	//// // //	14
ควรจัดกิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอนให้หลากหลายรวมถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเรียนได้ง่ายขึ้น	//// //	9
ควรจัดให้มีห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ และห้องสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต	//// //	9
ควรจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญเพิ่มเติม เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น	//// /	6
ควรจัดหาครูสอนที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละวิชาอย่างแท้จริง	////	5
อาจารย์ผู้สอนควรตรงต่อเวลาในการเข้าสอน	///	3
ควรจัดให้มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องมากกว่านี้	//	2
ควรมีความเคร่งครัดเพื่อป้องกันการทุจริตในการสอบและตรวจสอบผู้เข้าสอบให้มากขึ้น	/	1
ควรให้มีทุนการศึกษา	/	1
รวม		71

จากตารางที่ 4.13 พบว่า นักเรียนมีความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยมีความถี่ซึ่งเรียงอันดับเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ คือ ควรปรับปรุงบริบทของโรงเรียนทั้งด้านกายภาพ และด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม ควรนำสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการเรียนการสอนให้มากขึ้น ควรจัดกิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอนให้หลากหลาย รวมถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเรียนได้ง่ายขึ้น ควรจัดให้มีห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ และห้องสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ควรจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญเพิ่มเติม เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ควรจัดหาครูสอนที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละวิชาอย่างแท้จริง อาจารย์ผู้สอนควรตรงต่อเวลาในการเข้าสอน ควรจัดให้มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องมากกว่านี้ ควรมีความเคร่งครัดเพื่อป้องกันการทุจริตในการสอบและตรวจสอบผู้เข้าสอบให้มากขึ้น ควรให้มีทุนการศึกษา(ค่าความถี่ = 21,14, 9, 9, 6, 5, 3, 2, 1) ตามลำดับ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้

การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนับได้ว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น เห็นได้จากการที่พระภิกษุสามเณรไม่ใส่ใจหรืออาจรู้สึกเบื่อหน่ายต่อกิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เมื่อเทียบกับการพัฒนาการจัดการศึกษาของรัฐในปัจจุบันอันเป็นผลเนื่องมาจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทำให้เกิดการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานใหม่ แม้รัฐบาลก็มีความพยายามที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนส่งเสริมให้มีการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เห็นได้จากกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 สภาพความเป็นไปในปัจจุบันของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยภาพรวมทั่วประเทศกำลังประสบกับปัญหาทั้งในด้านปริมาณผู้เรียนและด้านการบริหารจัดการศึกษา สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ชาวพุทธส่วนใหญ่เริ่มไม่มั่นใจและให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมลดน้อยลง ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าในด้านการจัดการศึกษาของภาครัฐกล่าวคือการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี ทำให้คนส่วนใหญ่มีทางเลือกในการเข้ารับบริการด้านการศึกษาจากรัฐเพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าการปล่อยให้สภาพการณ์ของการศึกษาคณะสงฆ์ในด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมอยู่ในภาวะที่ทรงและทรุดตัวเช่นนี้จะทำให้คำสอนพุทธศาสนาไม่แพร่หลาย ทำให้ผลผลิตทางการศึกษาที่เป็นพระภิกษุสามเณรขาดคุณภาพที่ดีพอ ตลอดจนกระทั่งอาจทำให้พุทธศาสนาเสื่อมสลายไปจากประเทศไทย ดังนั้นเพื่อให้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมดำเนินไปด้วยดี บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงพุทธศาสนาไว้ จึงมีความจำเป็นต้องทำวิจัยเพื่อศึกษาสภาพปัญหาในด้านลึกและหาแนวทางแก้ไข

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 วัตถุประสงค์ กล่าวคือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ขอบเขตของการวิจัยด้านเขตพื้นที่ประกอบด้วยจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูสอนนักเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้วยเหตุผลที่กลุ่มบุคคลและสถานที่เหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ตัวแทนประชากรซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 57 รูป/คน จากจำนวนสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จังหวัดสุรินทร์ 3 สำนัก จังหวัดบุรีรัมย์ 3 สำนัก จังหวัดนครราชสีมา 3 สำนัก และจังหวัดชัยภูมิ 3 สำนัก รวมทั้งสิ้น 12 สำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหาร

สำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 12 รูป ครูสอนนักธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 36 รูป ผู้บริหารคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะภาค 11 จำนวน 1 รูป เจ้าคณะจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 รูป และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จำนวน 4 คน สุ่มสอบถามนักเรียนที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และสังเกตสภาพตามเป็นจริงด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านเนื้อหาที่ใช้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน ในสำนักศาสนศึกษา/สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา

5.2 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.2.1 สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

5.2.1.1 ด้านอาคารสถานที่

การดำเนินการในด้านอาคารสถานที่ของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่มีอาคารเรียนเหมาะสมเพียงพอเป็นเอกเทศ และอยู่ในสภาพพร้อมใช้ มีสภาพแวดล้อมที่มีความสะอาด ร่มรื่น และค่อนข้างเป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา นอกจากจะใช้เป็นสถานที่สำหรับการเรียนการสอนแล้วอาคารเรียนยังถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ อีก เช่น สถานที่ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น มีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ส่วนใหญ่มีอาคารสถานที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดที่มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพราะสามารถใช้ห้องปฏิบัติการและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ร่วมกันได้ มีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย และสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ส่วนใหญ่มีอาคารสถานที่เพียงพอมีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย โดยเฉพาะสำนักเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

5.2.1.2 ด้านสภาพแวดล้อม

ด้านสภาพแวดล้อมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า สำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สะอาด ร่มรื่น มีสภาพทางสังคมดีก่อให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความสงบ

รมรื่น ซึ่งเป็นสภาวะที่เหมาะสมต่อบรรยากาศทางวิชาการ และมีสภาพทางสังคมค่อนข้างดี และสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพทางสังคมค่อนข้างดี

5.2.1.3 ด้านบุคลากรที่เป็นครู

บุคลากรที่เป็นครูของสำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวมพบว่า ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก และมีครูที่เป็นเปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม 7-9 ประโยค ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก และมีครูที่เป็นเปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม 1-2 ถึง 3 ประโยค ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก และมีครูที่เป็นเปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม 1-2 ถึง 3 ประโยค ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ส่วนด้านคุณสมบัติของความเป็นครู พบว่า ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณสมบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม เช่น ให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัว ประพฤติตนเป็นที่น่าเลื่อมใสของศิษย์ ให้ความยุติธรรมต่อศิษย์ มีความสามารถในการสอน และมีความเมตตาต่อศิษย์

5.2.1.4 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวมพบว่า ส่วนใหญ่ มีการให้นักเรียนได้ทำแบบฝึกหัดในรายวิชาที่เรียน มีการติวเข้มก่อนสอบธรรมสนามหลวง มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีการปฐมนิเทศเปิดเรียน มีการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน มีการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการทดสอบประเมินผลความรู้อย่างต่อเนื่อง มีการเช็คเวลาเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับวิชาทางโลก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีความหลากหลายเท่าที่ควรทำให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนน้อย การกำหนดชั่วโมงการเข้าเรียนเพื่อมีสิทธิเข้าสอบธรรมสนามหลวงยังไม่ชัดเจน ไม่พบการกำหนดนโยบายและรูปแบบด้านการจัดทำแผนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดทำแผนการสอนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรน้อยมาก กิจกรรมมักอยู่ในรูปของการท่องจำตามแบบเรียนโดยเฉพาะวิชาพระพุทธธรรม วิชาธรรม และวิชาวินัย

นอกจากนี้ นักเรียนส่วนใหญ่โดยเฉพาะนักเรียนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมในระดับอำเภอและระดับจังหวัดมีเวลาให้กับการศึกษาค้นคว้าด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมน้อยและให้ความสนใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมน้อยเพราะต้องแบ่งเวลาในการศึกษาค้นคว้าการเรียนทั้งพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

5.2.1.5 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน

ด้านสื่อเทคโนโลยีการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวมพบว่า ส่วนใหญ่มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียนและมีห้องสมุดเพื่อการค้นคว้า ส่วนสื่อการเรียนการสอนประเภทอื่นๆ เช่น เทปบันทึกเสียง เครื่องฉายภาพข้าม

ศิระชะ ซีดี วีซีดี หรือ วีดีทัศน์ คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนและอินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลมี
น้อยมาก

5.2.2 เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการ ปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

5.2.2.1 ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย

ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ใน
เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยทั้งใน
ด้านโครงสร้างและด้านเนื้อหา กล่าวคือ มีโครงสร้างหลักสูตรจำนวน 4 วิชา ประกอบด้วย (1) วิชากระหู่
ธรรม (2) วิชาธรรม (3) วิชาพุทธ และ (4) วิชาวินัย ส่วนด้านเนื้อหาด้านพระธรรมวินัยมีปรากฏในหนังสือ
ประกอบหลักสูตรที่สะท้อนหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย วิชากระหู่ธรรมของ
นักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1 นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือ
ประกอบหลักสูตร ได้แก่ พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 2 นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ พุทธ
ศาสนสุภาษิตเล่ม 3 วิชาธรรมของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ นวโกวาทแผนกธรรม
วิภาคและคิทธิปฏิบัติ นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ ธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2 นักธรรมชั้น
เอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ ธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบ
หลักสูตร ได้แก่ (1) พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 (2) ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว)
นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ (1) อนุพุทธประวัติเฉพาะประวัติพระสาวก สังคิตติกา
(2) ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) (3) ศาสนพิธี เล่ม 2 ขององค์การศึกษา นักธรรม
ชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ (1) พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 (2) ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จ
พระสังฆราช (ปุสสเทว) (3) พุทธอนุพุทธประวัติ (4) อนุพุทธประวัติ (5) พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส วิชาวินัยของนักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือประกอบ
หลักสูตร ได้แก่ (1) นวโกวาทแผนกวินัยบัญญัติ (2) วินัยมุขเล่ม 1 นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบ
หลักสูตร ได้แก่ วินัยมุขเล่ม 1-2 นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร ได้แก่ วินัยมุขเล่ม 3

5.2.2.2 ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ

ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระ
ปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับ
เป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) กล่าวคือ การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม
จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์

5.2.2.3 ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท

ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์ ในสำนักเรียนพระ
ปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏใน
หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความ
สอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างศาสนทายาท กล่าวคือ มีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความ

เข้าใจในหลักธรรมและวินัยบัญญัติ เช่น วิชาธรรม และวิชาวินัย นอกจากนี้ ยังมีเนื้อหาที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น วิชาพระพุทธธรรม ซึ่งสนองตอบวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในการสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์

5.2.2.4 ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น

ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้นของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า มีวิชาที่มีความทับซ้อนโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตรเล่มเดียวกัน กล่าวคือ วิชาพุทธของนักรธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ซึ่งทับซ้อนกับวิชาพุทธของนักรธรรมชั้นตรี วิชาวินัยของนักรธรรมชั้นโท มีความทับซ้อนกับวิชาวินัยของนักรธรรมชั้นตรีโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ วินัยมุขเล่ม 1 วิชาพุทธของนักรธรรมชั้นเอกมีความทับซ้อนกับวิชาพุทธของนักรธรรมชั้นตรีและนักรธรรมชั้นโทโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และอนุพุทธประวัติ

5.2.2.5 ด้านการพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัย

ด้านการพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัยของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยภาพรวม พบว่า นับตั้งแต่มีการตั้งหลักสูตรนักรธรรมชั้นโทในปี พ.ศ. 2454 ไม่มีการพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัยทุก 5 ปี แต่มีการปรับปรุงหลักสูตรตามโอกาสอันสมควรเรื่อยมาเป็นระยะๆ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้ในการเรียนการสอน กล่าวคือ ปี พ.ศ. 2455 มีการปรับปรุงหลักสูตรโดยแบ่งเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรอย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และหลักสูตรอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้รรถก บาลีไวยากรณ์และสัมพันธและวินัยบัญญัติ ปี พ.ศ. 2456 ได้เพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาค ปี พ.ศ. 2475 มีการปรับปรุงวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม คือสำหรับนักรธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๒ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๒ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภาชิตในที่อื่นมาอ้าง ๒ แห่งอย่าให้ซ้ำกัน สำหรับนักรธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๓ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์ เชื่อมความ ๓ ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิทและชักภาชิตในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่งอย่าให้ซ้ำกัน

5.2.3 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยสรุป พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ด้านสภาพการเรียนการสอนสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ ($\bar{x}$ = 4.19, 4.11, 4.02, 3.99, 3.91, 3.72 และ S.D. = 0.80, 0.86, 0.87, 0.93, 0.90, 0.83) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x}$ = 3.99 S.D. = 0.16 สรุปได้ว่า นักเรียนมี

ความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน เขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ด้าน	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าเบี่ยงเบน S.D.	การแปลผล
1	ด้านอาคารสถานที่	3.72	0.83	พึงพอใจมาก
2	ด้านสภาพแวดล้อม	4.11	0.86	พึงพอใจมาก
3	ด้านบุคลากรที่เป็นครู	3.91	0.90	พึงพอใจมาก
4	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	4.19	0.80	พึงพอใจมาก
5	ด้านเทคโนโลยีการสอน	3.99	0.93	พึงพอใจมาก
6	ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน	4.02	0.87	พึงพอใจมาก
	รวม	3.99	0.16	พึงพอใจมาก

5.3 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 นี้ มีประเด็นที่น่าสนใจและควรแก่การนำมาอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้แก่ เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ดังต่อไปนี้

5.3.1 อภิปรายผลสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ในแต่ละด้านมีดังนี้ (1) ด้านอาคารสถานที่ สำนักเรียนจังหวัดและสำนักศาสนศึกษาในระดับอำเภอและระดับตำบล มีความเพียงพอต่อจำนวนนักเรียนในแต่ละระดับ แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือด้านความเหมาะสมและด้านความสะดวกของอาคารเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาที่มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาพบว่าการบริหารจัดการด้านการใช้อาคารที่ก่อให้เกิดความสะดวก สะอาด เป็นไปตามหลัก 5 ส. มากกว่าสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาที่จัดการศึกษาเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (2) ด้านสภาพแวดล้อม สำนักเรียนจังหวัดและสำนักศาสนศึกษาในระดับอำเภอและระดับตำบล มีบรรยากาศทางธรรมชาติที่ร่มรื่นสดชื่นปลอดโปร่งมากกว่าสำนักเรียนจังหวัดแต่สำนักเรียนจังหวัดมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนได้ดีกว่าสำนักศาสนศึกษาระดับอำเภอและระดับตำบล เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ความเอาใจใส่ต่อผู้เรียน แม้กระทั่งสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา (3) ด้านบุคลากรที่เป็นครู สำนักเรียนจังหวัดมีครูสอนนักเรียนเพียงพอต่อการเรียนการสอน มีวุฒิทาง

การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกรวมถึงวุฒิการศึกษาทางโลกที่ดีกว่าสำนักศาสนศึกษาในระดับอำเภอและระดับตำบล อย่างไรก็ตามในด้านความเป็นครูตามหลักการทางพระพุทธศาสนาบุคลากรที่เป็นครูของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษามีคุณสมบัติครบตามหลักกัลยาณมิตรธรรม (4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนใหญ่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นในช่วงเข้าพรรษา มีการติวเข้มก่อนสอบธรรมสนามหลวงอย่างเป็นระบบในระดับสำนักเรียนจังหวัด การเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการท่องจำและทำแบบฝึกโดยการฝึกตอบคำถามที่ได้จากตัวอย่างข้อสอบธรรมสนามหลวงในปีก่อนๆ อย่างไรก็ตามยังไม่มีมีการเช็คเวลาการมีสิทธิเข้าสอบอย่างเป็นระบบที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน (5) ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน สำนักเรียนจังหวัดที่มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีความพร้อมด้านสื่อเทคโนโลยีการสอนมากกว่าสำนักเรียนจังหวัดและสำนักศาสนศึกษาที่จัดการศึกษาเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เนื่องจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีระบบงบประมาณสนับสนุนที่ชัดเจน เพราะเป็นการใช้สื่อเทคโนโลยีการสอนร่วมกันของการจัดการศึกษาทั้งสองรูปแบบในสำนักเรียนจังหวัดหรือสำนักศาสนศึกษา

5.3.2 อภิปรายผลเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 สำนักเรียนจังหวัดและสำนักศาสนศึกษาในระดับอำเภอและระดับตำบล ได้ใช้เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของแม่กองธรรมสนามหลวงซึ่งมีความเหมือนกันทั่วประเทศจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในงานวิจัยนี้ เห็นควรอภิปรายในประเด็นดังต่อไปนี้ (1) ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีความสอดคล้องกลมกลืนกับพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา เนื่องจากมีแนวคิดหลักสูตรและพัฒนาการหลักสูตรมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีเนื้อหาที่สะท้อนหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย ภาระที่ธรรมที่เป็นพุทธภาษิต หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธานุพุทธประวัติ และพระวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติ (2) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติเนื่องจากการศึกษาที่มุ่งสร้างบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านพุทธธรรมเป็นการพัฒนาตนในด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมเพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้นภาครัฐยังได้ออกกฎกระทรวงให้พระภิกษุสามเณรสามารถศึกษารายวิชาสามัญเพิ่มเติมได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงการศึกษาทางโลกเข้ากับทางธรรมอย่างลงตัว (3) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการสร้างศาสนทายาทเห็นได้จากโครงสร้างหลักสูตรที่มีเนื้อหาประกอบด้วยวิชาภาระที่ธรรม พุทธประวัติ ธรรม และวินัย (4) ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละระดับชั้น แม้จะพบว่าเนื้อหาทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความทับซ้อนกันอันเนื่องมาจากการใช้หนังสือประกอบหลักสูตรอยู่บ้าง แต่เมื่อมองในแง่ของการเชื่อมโยงหลักสูตร พบว่ากลับเป็นจุดแข็งในการถ่ายโอนความรู้ในลักษณะของเนื้อหาที่มีความละเอียดเพิ่มมากขึ้น (5) ด้านการพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัย เนื่องจากหลักสูตรพระปริยัติธรรมเป็นหลักสูตรที่อิงเนื้อหาจึงไม่มี

ความจำเป็นต่อการปรับปรุงหลักสูตรมากนัก ยกเว้นเป็นการปรับปรุงในด้านปริมาณของเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนในแต่ละระดับชั้น

5.3.3 อภิปรายความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน กล่าวคือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.99$ S.D. = 0.16

5.4 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากผลการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อค้นพบในการพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีที่ค้นพบในงานวิจัยนี้ เกี่ยวข้องในประเด็นสภาพการเรียนการสอน เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากผลการวิจัยดังกล่าวมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้

5.4.1.1 ด้านรัฐบาลโดยผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรเร่งรัดด้าน

นโยบายให้มีแผนการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ และดูแลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทั้งด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน อย่างเป็นรูปธรรม เหมาะสมและเพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม นอกจากเป็นการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาทแล้วยังเป็นการศึกษาเพื่อสนองตอบเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติอีกส่วนหนึ่งด้วย

5.4.1.2 ด้านคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในกำหนดนโยบายประสานงาน และเร่งรัด การดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยการสนับสนุน ส่งเสริม กำกับ ดูแล ตลอดจนกระทั้งการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา โดยอาจมีการปรับปรุงและสร้างกฎระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบุคลากร ด้านการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านอาคารสถานที่ ด้านหลักสูตรและด้านงบประมาณ ให้มีความเหมาะสมทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรมอย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ของคณะสงฆ์มีประเด็นที่เป็นลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท แม้ กระนั้นคณะสงฆ์ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีความจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาของรัฐอีกส่วนหนึ่งด้วย ดังนั้น คณะสงฆ์อาจนำข้อค้นพบไปใช้ในการพัฒนาสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยคำนึงถึงประเด็นที่มีลักษณะเฉพาะตนที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยและไม่เป็นโลกวิสัย

5.4.1.3 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรม การศึกษาวิจัย การวิเคราะห์ นำเสนอข้อมูลตลอดกระทั่งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐและคณะสงฆ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

5.4.1.4 ด้านสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ทั้งในระยะยาวและระยะสั้นเพื่อเป็นแม่บทในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ควรปรับกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในรูปแบบกิจกรรม และใช้สื่อเทคโนโลยีในการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น ควรเสนอแนะเพื่อการพัฒนาหลักสูตรต่อคณะสงฆ์ ควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทุกฝ่าย ควรปรับระบบการบริหารจัดการให้ชัดเจนและคล่องตัว เป็นต้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.4.2.1 ควรมีการประเมินผลหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ 20. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

1.2.1 หนังสือ

กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2549.

กระทรวงศึกษาธิการ. กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548. ประวัติการศึกษาของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

คณingtonันต์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.

กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2532.

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528.

ทีศนา แชมมณี. ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี

ประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา. เอกสารเย็บเล่มข้อมูลสถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี ประจำปี 2547.(ม.ป.ท.).

ฝ่ายปริยัติศึกษา กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา. นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2531. (ม.ป.ท.).

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภณ. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนรัชการพิมพ์ จำกัด, (ม.ป.ท.).

พระราชวรมนี, (ประยูรค์ ปยุตโต). การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอกทางออก.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

พระราชวรมนี, (ประยูรค์ ฐมนจิตโต). การคณะสงฆ์กับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

พระเทพเวที, (ประยูรค์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

พระเทพเวที, (ประยูรค์ ปยุตโต). การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย.

กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.

พระเทพเวที, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). . การศึกษา:เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ครั้งที่ 4.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2536.

พระเทพโสภณ, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ครั้งที่ 3, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดา, 2548.

—————. การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545, ม.ป.ท., เล่ม ๑๑๙ ตอนที่ ๑๐๒ ราชกิจจานุเบกษา ๘ ตุลาคม 2545.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาคืออะไร?. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2527, หน้า 40-42.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี พ.ศ. 2537

วิโรจน์ สารรัตน์. การบริหาร : หลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์องค์การทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, 2545.

ศิริอร ชันธหัตถ์. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, 2541.

สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธานุศาสน์แห่งชาติ. คู่มือพระสังฆาธิการ.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธานุศาสน์แห่งชาติ, 2548.

สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา สำนักงานพระพุทธานุศาสน์แห่งชาติ. คู่มือพระสังฆาธิการ.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธานุศาสน์แห่งชาติ, 2547.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. เรื่องสอบบาลี ครั้งที่ 2 ของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. 2548. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, 2548.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธมฺมปทภูคคาถา ปฐโม ภาค,

สยามรัฐสุด ราชธานี มหามกุฏราชวิทยาลัย ปกติตา พุทธปรินิพพานา

2445. พิมพ์ครั้งที่ 32. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. หนังสือหลักสูตร.

<http://www.gongtham.org/my_data/book/index_gtbook.php>, 5/20/2009.

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง. สถิติผลการสอบธรรมสนามหลวงของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

สำนักงานเจ้าคณะภาค 16. กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการ
ปกครองคณะสงฆ์. <<http://www.songpak16.com/law23.htm>>, 2/14/2011.

_____ . พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535.

<http://www.songpak16.com/prb_2535.htm>, 2/14/2011.

สำนักงานแม่กองธรรม. ประวัตินักธรรมโดยสังเขป.

<http://www.gongtham.org/my_data/history_gongtham/index.php>, 5/20/2009.

_____ . หนังสือหลักสูตร.

<http://www.gongtham.org/my_data/book/index_gtbook.php>, 5/20/2009.

_____ . วิธีตรวจในสนามหลวง.

<http://www.gongtham.org/my_data/banchee/07_banchee.htm >, 5/20/2009.

อารี พันธุ์ณี. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: บริษัททันอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด,
ม.ป.ท.

1.2.2 สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธรรมิสโร, ครูสอนนักธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดเขี่ยปราสาท
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ ประสงค์ จักรคำ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์,
20 กุมภาพันธ์ 2553.

สัมภาษณ์ พระกาญจนพงศ์ สุวณฺโณโส, ครูสอนนักธรรมสำนักเรียนวัดกลางเมืองเก่า
จังหวัดชัยภูมิ, 24 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระขวัญ, ครูสอนนักธรรมสำนักเรียนวัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์, 25 มีนาคม 2553.

สัมภาษณ์ พระครูชัยกิจจานุกูล, ครูสอนนักธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดชัยสามหมอ จังหวัดชัยภูมิ,
23 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์ธรรมาวุธ, ครูสอนนักธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดชัยสามหมอ
จังหวัดชัยภูมิ, 23 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระครูปริยัติกิจธารง, ครูใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดกลางสุรินทร์จังหวัดสุรินทร์,
25 มีนาคม 2553.

สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ชินวงศ์, เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดกลางนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์,
24 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระครูสมุห์เชิงชาย ธรรมิสโร, ครูสอนนักธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดชัยภูมิพิทักษ์
(ผาเก็ง) จังหวัดชัยภูมิ, 24 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, ครูใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดชัยสามหมอ จังหวัดชัยภูมิ,
23 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระครูโสภณธรรมารักษ์, ครูสอนนักธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดใหญ่ชัยมงคล
จังหวัดชัยภูมิ, 23 กรกฎาคม 2552.

สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, 14 มีนาคม 2553.

- สัมภาษณ์ พระพรศิริ กตปุญโญ, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดสุวรรณจิตร์ จังหวัดสุรินทร์,
24 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ พระพัฒนา กิตติวีรสี, ครูสอนนักรธรรมสำนักเรียนวัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์,
25 มีนาคม 2553.
- สัมภาษณ์ พระโพธิวรญาณ, เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดเดิม จังหวัดนครราชสีมา,
26 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระสุพัตร ภทวโร, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดพันชี จังหวัดสุรินทร์,
25 มีนาคม 2553.
- สัมภาษณ์ พระอภิวัฒน์ อินทปญโญ, ครูสอนนักรธรรมสำนักเรียนวัดกลางเมืองเก่า จังหวัดชัยภูมิ,
24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาชาญชัย สุเมธภาณี, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดบึง
จังหวัดนครราชสีมา, 26 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาเชาว์ สารตโก, เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดศาลา จังหวัดนครราชสีมา,
26 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาทองหล่อ ฐานิสสโร, เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดแย้ปราสาท
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาทองหล่อ อธิจิตโต, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดชัยสามหมอ
จังหวัดชัยภูมิ, 23 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาณะพัฒน์ ญาณธีโร, ครูสอนนักรธรรมสำนักเรียนวัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์,
25 มีนาคม 2553.
- สัมภาษณ์ พระมหาบุญถิ่น ปุณฺณสิริ, ผู้อำนวยการสำนักเรียนวัดกลาง (พระอารามหลวง)
จังหวัดบุรีรัมย์, 3 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาบุญเรือง ปุณฺญาปสุโต, วัดบ้านตะเคอง จังหวัดบุรีรัมย์ เลขารองเจ้าคณะ
จังหวัดบุรีรัมย์, 3 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาประเสริฐ ธีรวชิโร, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดกลางนางรอง
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาประสูติ สิริจินโท, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดศาลา
จังหวัดนครราชสีมา, 27 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาเพชรมณี อคฺคเตโช, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดใหญ่ชัยมงคล
จังหวัดชัยภูมิ, 23 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาไพบูลย์ พุทฺธภาโณ, ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดกลางนางรอง
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาวันชัย สุภโท, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดเดิม จังหวัดนครราชสีมา,
27 กรกฎาคม 2552.

- สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรย์ อคคปญโญ, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดบึง
จังหวัดนครราชสีมา, 26 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาสมคิด ปคุโณ, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดบึง จังหวัดนครราชสีมา,
27 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาสมวงศ์ สีลภุริโต, เจ้าสำนักเรียนวัดกลางเมืองเก่า จังหวัดชัยภูมิ,
24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาสุพจน์ , ครูสอนสำนักเรียนวัดกลางบุรีรัมย์ (พระอารามหลวง) จังหวัดบุรีรัมย์,
3 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาสมินทร์ ยติโกโร, ครูใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเก็ง)
จังหวัดชัยภูมิ, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ สุรเมธี, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดเดิม จังหวัดนครราชสีมา,
26 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระสุวรรณจันทรังษี, ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาวัดเขต จังหวัดชัยภูมิ,
23 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ โสภโณ, อาจารย์ใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดศาลา
จังหวัดนครราชสีมา, 27 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระมหาอนุสรณ์ สญญโม, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดกลางนางรอง
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, 3 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ พระสมพงษ์ ฐานวโร, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดเย้ยปราสาท
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ พระสายัญ ธิรปญโญ, ผู้อำนวยการสำนักศาสนศึกษาวัดเย้ยปราสาท
จังหวัดบุรีรัมย์, 24 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ สดใส ครบพร, ครูสอนนักรธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดสุวรรณจิตร จังหวัดสุรินทร์,
24 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ สมศักดิ์ เอี่ยมสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์,
3 พฤศจิกายน 2552.
- สัมภาษณ์ เสถียร เหล่าคบคำ, เจ้าหน้าที่ศาสนา (แทนผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดชัยภูมิ), 23 กรกฎาคม 2552.
- สัมภาษณ์ สุพัชรา ชื่นชม, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ (แทนผู้อำนวยการสำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา, 27 กรกฎาคม 2552.